

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยนำเสนอตามหัวข้อ ต่อไปนี้

1. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท
  - 1.1 ความหมายของบทบาท
  - 1.2 ลักษณะของบทบาท
  - 1.3 ประเภทของบทบาท
  - 1.4 ความสำคัญของบทบาท
2. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน
  - 2.1 ความหมายการพัฒนาชุมชน
  - 2.2 ความสำคัญของการพัฒนาชุมชนตามแนวพระพุทธศาสนา
  - 2.3 บทบาทหลักของพระสงฆ์ในสังคมไทย
3. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับทัศนะ
  - 3.1 ความหมายของทัศนะ
  - 3.2 ลักษณะและที่มาของทัศนะ
  - 3.3 ความสำคัญของทัศนะ
  - 3.4 องค์ประกอบของทัศนะ
  - 3.5 การวัดทัศนะ
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท

1. ความหมายของบทบาท

ได้มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของบทบาท ไว้หลายท่านดังนี้

สงวนศรี วิรัชชัย (2528 : 20) ให้ความหมายว่า บทบาท หมายถึง รูปแบบของพฤติกรรมประจำตำแหน่งซึ่งประกอบด้วยสิทธิและหน้าที่ของตำแหน่ง เมื่อบุคคลดำรงตำแหน่งใด ก็จะต้องแสดงพฤติกรรมตามที่ระบุไว้ ให้เป็นบทบาทของตำแหน่งนั้น ๆ และเมื่อใดที่บุคคลเปลี่ยนแปลงตำแหน่งการแสดงบทบาทก็จะเปลี่ยนตามไปด้วย

พรพิทยา แก้วสามสี (2529 : 1) ให้ความหมายบทบาทว่าเป็นการกระทำหรือแสดงออกของผู้บริหารที่ปฏิบัติตามหน้าที่ที่ได้รับผิดชอบหรือได้รับมอบหมายเพื่อให้การปฏิบัติงานบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ซึ่งวัดและประเมินผลได้จากทัศนะของกลุ่มประชากรที่จะทำการศึกษา

พัทธา สายหู (2529 : 56) อธิบายว่า บทบาท คือ ขอบเขตอำนาจหน้าที่และสิทธิในการกระทำตามบทของแต่ละงานที่เรามีต่อผู้อื่นโดยสังคมเป็นตัวกำหนดไว้ด้วยวิธีการต่าง ๆ ที่ไม่ใช่เฉพาะกฎหมายหรือข้อบังคับเท่านั้น แต่ได้อาศัยความต้องการและการยอมรับร่วมกันในหมู่ผู้ที่เกี่ยวข้องเป็นสิ่งสำคัญ ดังนั้น ความหมายของบทบาทอาจแปรเปลี่ยนไปได้ตามกาลเวลาหรือตามความปรารถนาของผู้ร่วมใช้บทบาทส่วนสถานภาพก็คือ ฐานะ ตำแหน่ง ที่บุคคลได้จากการปฏิบัติตามบทบาทนั้น เมื่อเทียบกับฐานะตำแหน่งและบทบาทตามผู้อื่น

สุพัตรา สุภาพ (2539 : 17) กล่าวถึงสถานภาพและบทบาทว่า การที่เรากำหนดเรียกบุคคลว่าเป็นข้าราชการหรือตำแหน่งใด ๆ นั้น เป็นการเรียกตามสถานภาพของผู้นั้น สถานภาพจะเป็นตำแหน่งที่ได้มาจากการเป็นสมาชิกกลุ่มเป็นสิทธิและหน้าที่ บุคคลที่เกี่ยวข้องกับผู้อื่น ๆ และสังคมส่วนรวม สถานภาพจะกำหนดว่าบุคคลนั้นมีหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติต่อผู้อื่นอย่างไร มีหน้าที่รับผิดชอบอย่างไรในสังคม สถานภาพเป็นสิ่งเฉพาะบุคคลทำให้บุคคลนั้นแตกต่างจากผู้อื่น และมีอะไรเป็นเครื่องหมายของตนเอง

ปราชญา กล้าผจญ (2540 : 34) ได้สรุปความหมายของบทบาทไว้ว่า สิ่งที่บุคคลจะต้องปฏิบัติให้สอดคล้องกับตำแหน่งหรือหน้าที่การงานที่ได้รับมอบหมาย เป็นการแสดงพฤติกรรมตามอำนาจหน้าที่การงานที่ได้รับมอบหมาย เป็นการแสดงพฤติกรรมตามอำนาจหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายให้เหมาะสมสอดคล้องกับความคาดหวังของผู้ที่มอบหมายอำนาจนั้น

จิรศักดิ์ กลิ่นพิบูลย์ (2541 : 5) ให้ความหมายว่า บทบาทจะหมายถึงแบบแผนของพฤติกรรมมนุษย์ ซึ่งดำรงอยู่ในสังคม โดยแบบดังกล่าวจะสืบเนื่องและเกี่ยวข้องกับบรรทัดฐาน (Norm) ขนบธรรมเนียมประเพณีทางสังคมอย่างแนบแน่น ดังนั้นแบบแผนของพฤติกรรมของมนุษย์จึงเกี่ยวกับ สิทธิ และหน้าที่ ตามตำแหน่งทางสังคม ที่สังคมคาดหวังหรือกำหนดไว้นั่นเอง

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2542 (ราชบัณฑิตยสถาน. 2546 : 602) ได้ให้ความหมายไว้ว่า บทบาท หมายถึง การทำตามหน้าที่ที่กำหนดไว้

พระมหาโยธิน ละมุล (2545 : 21) ได้กล่าวว่า บทบาท คือ แบบแผนของพฤติกรรม ซึ่งเป็นไปตามตำแหน่งหรือสถานภาพของบุคคล อันเกิดจากความคาดหวังของบุคคลในสังคมนั้นๆ และบทบาทจะเปลี่ยนไปตามตำแหน่งที่เปลี่ยนไป

นฤมล วรรณเศรษฐี (2547: 18) ได้กล่าวถึงความหมายของบทบาทไว้ สรุปได้ว่า บทบาทมีความหมาย 2 ประการ ประการแรก คือ การพิจารณาในด้านโครงสร้างของสังคมบทบาท คือ ตำแหน่งทางสังคม ที่มีชื่อเรียกต่าง ๆ กันออกไป ซึ่งแสดงลักษณะออกโดยคุณสมบัติและ กิจกรรมของบุคคลที่ครอบครองตำแหน่งนั้นอีกประการหนึ่ง พิจารณาในด้านการแสดงบทบาท หรือการปะทะสังสรรค์บทบาท คือ ผลสืบเนื่องที่มีแบบแผนของการกระทำที่เกิดจากการเรียนรู้ ของบุคคลที่อยู่ในสภาพแห่งการปะทะสังสรรค์นั้นในประการแรก บทบาทเป็นการจำแนกชั้น ของบุคคลที่อยู่ในสังคม ที่ถูกจำแนกในคุณสมบัติและพฤติกรรมของคนที่บรรทัดฐานทางสังคม ประการที่สอง บทบาทเป็นวิธีการแสดงพฤติกรรมของบุคคลซึ่งขึ้นอยู่กับนิสัย ความคิด ความรู้ ความสามารถ มวลเหตุจูงใจ และความพอใจ

นอกจากนี้ สุชา จันทรเอน (2553 : 30) ได้อธิบายว่า บทบาท คือ สิ่งที่บุคคล ในสถานภาพต่างพึงกระทำ คือ เมื่อสังคมกำหนดสิทธิและหน้าที่ให้สถานภาพใด บุคคลในสถานภาพ นั้น ๆ จะต้องประพฤติหรือปฏิบัติตามหน้าที่ที่กำหนด

สรุปจากการให้ความหมายของคำว่า บทบาท หมายถึง ความรับผิดชอบตามหน้าที่ ที่ตนดำรงอยู่ในแต่ละสถานภาพทั้งที่เป็นบทบาทตามธรรมชาติและบทบาทที่สังคมมอบหมายให้ บทบาทที่เป็นธรรมชาติเป็นบทบาทที่ติดตัวไปตลอดชีวิตส่วนบทบาทที่สังคมมอบหมายนั้น ย่อมมีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาหรือการแสดงออกทางพฤติกรรมที่ตนรับผิดชอบอยู่ อันเป็นปทัสถานที่ได้กำหนดไว้ก่อนแล้ว

2. ลักษณะของบทบาท

ได้มีนักวิชาการหลายท่าน ได้กล่าวถึงลักษณะของบทบาท ไว้หลายท่านดังนี้

บีดเดิล (Biddle. 1950 : 81) ได้กล่าวถึงบทบาทว่ามีลักษณะสำคัญ 5 ประการ ดังนี้

2.1 บทบาทในการทำงาน (Functional Role) มุ่งต่อบทบาทหรือพฤติกรรม อันเป็น ลักษณะของบุคคลผู้ที่มีตำแหน่งทางสังคมภายในระบบสังคมที่มั่นคง

2.2 บทบาทที่เป็นปฏิสัมพันธ์สัญลักษณ์ (Symbolic Interaction Role) มุ่งไปที่ บทบาทของผู้กระทำแต่ละคนวิวัฒนาการของบทบาทต่าง ๆ โดยอาศัยปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและ วิธีการที่ผู้กระทำทางสังคมเข้าใจ โดยตีความหมายของพฤติกรรมเหล่านั้น

2.3 บทบาทโครงสร้าง (Structural Role) มุ่งต่อโครงสร้างทางสังคมหรือตำแหน่ง โครงสร้างทางสังคม ที่ได้แบ่งพฤติกรรมที่กำหนดไว้เป็นแบบเดียวกัน ซึ่งมุ่งต่ตำแหน่งทางสังคม อื่น ๆ ในโครงสร้าง

2.4 บทบาทขององค์กร (Organization Role) มุ่งต่อบทบาทต่าง ๆ ที่มาด้วยกันกับตำแหน่งหน้าที่ทางสังคม ที่ยึดถือเป็นอันเดียวในระบบสังคมที่วางไว้ก่อนเป็นระบบที่มุ่งงานและมีการจัดลำดับชั้นไว้เป็นอย่างดี

2.5 บทบาทของความรู้ความเข้าใจ (Cognitive Role) มุ่งถึงความสัมพันธ์ระหว่างบทบาทที่คาดหวังกับพฤติกรรม

สวาง สุทธิเลิศอรุณ และคณะ (2522 : 39) ได้กล่าวว่า บทบาทของบุคคล ย่อมแสดงบทบาทตามนิสัยปฏิบัติและหน้าที่ตามสถานภาพการแสดงบทบาทซึ่งแบ่งได้เป็น 3 ลักษณะ คือ

2.1 บทบาทตามความคาดหวัง (Expected Role) เป็นบทบาทที่ต้องแสดงตามความคาดหวังของผู้อื่นเช่น บทบาทของนักเรียนตามความคาดหวังของครู

2.2 บทบาทตามลักษณะการรับรู้ (Perceived Role) เป็นบทบาทที่เจ้าของสถานภาพรับรู้เองว่าตนควรมีบทบาทอย่างไร เช่น ครูจะคาดหวังว่า ครูเองควรแสดงพฤติกรรมอย่างไร

2.3 บทบาทที่แสดงจริง (Actual Role) เป็นบทบาทหน้าที่ที่เจ้าของสถานภาพแสดงจริงซึ่งอาจจะเป็นบทบาทตามที่สังคมคาดหวัง หรือเป็นบทบาทที่ตนเองคาดหวังหรือไม่เป็นบทบาทตามที่สังคมคาดหวังและตนเองคาดหวัง

ประพันธ์ อัมพันธ์ประสิทธิ์ (2529 : 117-118) ได้กล่าวเพิ่มเติมถึงบทบาทกำหนดลักษณะหน้าที่ไว้ว่า ชีวิตสังคมถูกสร้างขึ้นมาจากคนแต่ละคนในสังคมล้วนมีตำแหน่งทางสังคมทั้งสิ้น เพื่อเป็นปัจเจกชนแต่ละคนจะได้ปฏิบัติให้สอดคล้องกับ โครงสร้างทางสังคมที่วางไว้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งแบบที่เป็นบทบาท ผู้กระทำทุกคนสามารถจะเรียนรู้ได้โดยบทบาทที่เป็นตัวแบบได้ซึ่งถึงวิถีทางเพื่อกระทำบางสิ่งบางอย่างที่ถูกต้อง

นอกจากนี้ แสวง รัตนมงคลมาส (2545 :27) ได้สรุปลักษณะบทบาทไว้ 5 ประการ ดังนี้

2.1 บทบาทเป็นอุดมคติ (Ideal Roles) หมายถึง บทบาทที่ควรจะเป็นไปตามอุดมคติอุดมการณ์ หรือหลักการในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง

2.2 บทบาทที่เป็นจริง (Actual Roles) หมายถึง ข้อเท็จจริงในด้านกิจกรรมหรือผลงานที่ปฏิบัติได้จริง

2.3 บทบาทที่รับรู้ (Perceived Role) หมายถึง ความรู้ความเข้าใจในหน้าที่ความรับผิดชอบหรือภารกิจของตนว่าควรเป็นอย่างไร

2.4 บทบาทที่คาดหวัง (Expecting Role) หมายถึง ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง มุ่งหวังต้องการให้อีกฝ่ายหนึ่งประพฤติปฏิบัติอย่างไร

2.5 บทบาทที่ถูคาดหวัง (Expected Role) หมายถึง การที่ฝ่ายหนึ่งถูกคาดหวัง จากอีกฝ่ายหนึ่งว่า ต้องประพฤติปฏิบัติอย่างไรจึงจะเป็นไปตามคาดหวัง ในการศึกษาเรื่องบทบาท ต้องมีหลักการวิเคราะห์ ว่าบทบาทมีควรความสอดคล้อง จึงจะมีความสำเร็จ หากมีความขัดแย้ง ในบทบาทความล้มเหลวอาจเกิดขึ้น

สรุปได้ว่า บทบาท คือ พฤติกรรมที่แสดงออกตามสถานะของบุคคลในสังคม บทบาทเป็นแบบแผน ความต้องการ เป้าประสงค์ ความเชื่อ ทัศนคติ ค่านิยมและการกระทำเป็น สิทธิหน้าที่ในการกระทำของบุคคลหนึ่งที่มีต่อบุคคลอื่นในสังคมตามสถานภาพของตนเอง

3. ประเภทของบทบาท

ซาบิน (Sabin. 1972 : 134) ได้จำแนกลักษณะที่สำคัญของ บทบาทแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

3.1 ความคาดหมาย (Expectation) เป็นความคาดหมายของบุคคลที่อยู่ในตำแหน่งนั้น ควรจะแสดงพฤติกรรมที่เหมาะสมกับตำแหน่งนั้นอย่างไร

3.2 การแสดงบทบาท (Enactment) เป็นการแสดงบทบาทของบุคคลให้สอดคล้อง กับบทบาทที่ถูกกำหนดไว้

ตุลา มหาพสุชานนท์ (2546 : 46) กล่าวว่าบทบาทอาจแยกประเภทในสังคมได้ 3 ประเภท

3.1 บทบาทที่ถูกกำหนด (Prescribed Role or Prescription) เป็นบทบาทที่มีการ กำหนดสิทธิและหน้าที่ของตำแหน่งทางสังคมไว้

3.2 บทบาทที่ถูคาดหวัง (Expected Role) เป็นบทบาทที่อยู่ในระดับของความคิด ส่วนบุคคลหรือเป็นความคาดหมายของสังคมที่ต้องการให้บุคคลแสดงบทบาทนั้น ๆ รวมทั้ง ความคาดหมายของตนว่าควรแสดงพฤติกรรมอย่างไร

3.3 บทบาทที่เป็นจริง (Performed Role or Actual Role) เป็นบทบาทที่เจ้าของ สถานภาพแสดงจริงซึ่งอาจเป็นบทบาทที่สังคมคาดหวังหรือเป็นบทบาทที่ตนเองคาดหวังหรือ เป็น บทบาทที่ถูกกำหนดและ บทบาทที่ถูคาดหวังก็ได้ อย่างไรก็ตาม บทบาทที่ถูกกำหนดและ บทบาทที่คาดหวัง บางครั้งอาจรวมเรียกว่า เป็นบทบาทเดียวกัน คือ เป็นบทบาทตามอุดมคติ (Ideal Role) เพราะว่ทั้งสองบทบาทเป็นบทบาทที่บุคคลผู้อยู่ในตำแหน่งนั้นควรกระทำ

นอกจากนี้ นฤมล วรรณเศรษฐี (2547 : 15) ได้กล่าวถึงบทบาท การที่สังคมกำหนด เฉพาะเจาะจงให้บุคคลปฏิบัติตามบทบาทในบทบาทหนึ่งนั้น เรียกว่า เป็นบทบาทที่ถูกกำหนด ถึงแม้ว่าบุคคลจะมี ได้ปฏิบัติบทบาทที่สังคมกำหนดให้ ส่วนบทบาทที่ปฏิบัติจริงเป็นวิธีการที่บุคคล

ได้แสดงหรือปฏิบัติออกมาจริงตามตำแหน่งของเขา ความไม่ตรงกันของบทบาทที่ถูกระบุกับบทบาทที่ปฏิบัติจริงนั้น อาจมาจากสาเหตุดังต่อไปนี้

- 3.1 บุคคลขาดความเข้าใจในส่วนของบทบาทที่ต้องการ
- 3.2 ความไม่เห็นด้วยหรือไม่ลงรอยกับบทบาทที่ถูกระบุ
- 3.3 บุคคลไม่มีความสามารถที่จะแสดงบทบาทนั้น ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

จากประเภทของบทบาทที่ได้กล่าวไว้ข้างต้นพอสรุปได้ว่าบทบาทที่ถูกระบุทางสังคม คือบทบาทที่สังคมได้กำหนดไว้ อันเป็นรูปแบบที่มีมาตรฐาน มีกฎระเบียบที่จะต้องปฏิบัติเสมอ เมื่อบุคคลนั้นได้เข้าไปสู่บทบาทนั้นแล้ว รวมถึงจารีตประเพณีที่ได้ประพฤติปฏิบัติต่อ ๆ กันมาด้วย บทบาทที่บุคคลได้ถูกคาดหวังจากสังคม บทบาทที่บุคคลได้ถูกกำหนดให้อยู่ในบทบาทนั้นแล้ว จะต้องประพฤติปฏิบัติอย่างไร อันเป็นบทบาทที่อยู่ในระดับของความคิดส่วนบุคคลหรือเป็นความคาดหวังของสังคมที่ต้องการให้บุคคลแสดงบทบาทนั้น ๆ รวมทั้งความคาดหวังของตนว่าควรจะแสดงพฤติกรรมอย่างไรบทบาทที่เป็นจริง บทบาทที่เจ้าของสถานภาพแสดงจริงซึ่งอาจเป็นบทบาทที่สังคมคาดหวังหรือเป็นบทบาทที่ตนเองคาดหวังหรือเป็นบทบาทที่ถูกระบุ และบทบาทที่บุคคลแสดงออกมาจริง ถ้าแสดงออกมาถูกต้องตามบทบาทที่ถูกระบุไว้หรือเป็นไปตามความคาดหวังของสังคม ย่อมได้รับการยกย่อง แต่ถ้าพฤติกรรมแสดงออกมาในทางที่ไม่เป็นไปตามบทบาทที่ถูกระบุไว้หรือไม่เป็นไปตามความคาดหวังของสังคม ก็จะถูกตำหนิตีติเตียนจากสังคมได้

4. ความสำคัญของบทบาท

ลินตัน (Linton, 1964 : 175) กล่าวว่า พฤติกรรมบทบาทมีความสำคัญต่อผลทางจิตวิทยา ได้แก่ความคิดหรือทัศนคติส่วนบุคคลและปัจจัยทางสังคม ตำแหน่งสถานภาพต่าง ๆ ของบุคคลที่ประกอบด้วยความคาดหวังจากสังคมให้บุคคลที่ครองตำแหน่งนั้น ๆ ได้แสดง บทบาทให้เห็นถึงลักษณะที่ไม่หยุดนิ่งของสถานภาพ แต่ละบุคคลได้รับการกำหนดสถานภาพ และครองสถานภาพนั้น โดยมีความสัมพันธ์กับสถานภาพอื่น ๆ เมื่อบุคคลใช้สิทธิและหน้าที่ ซึ่งประกอบกันขึ้นเป็นสถานภาพจึงแยกจากกันไม่ได้

ฮอยล์ (Hoyle, 1969 : 39) ได้กล่าวไว้ว่า บทบาท มาจากคำเต็มว่า บทบาททางสังคม ซึ่งมีความสำคัญต่อแบบแผนพฤติกรรมที่เหมือนกันของบุคคลที่ดำรงตำแหน่งเดียวกันหรืออยู่ในสังคมเดียวกันและรวมตลอดถึงแบบพฤติกรรมที่ผูกพันหรือขึ้นอยู่กับความหวังของสมาชิกอื่น ๆ ที่อยู่ในสังคมด้วย

แมคโคเนล และเจมส์ (McDonald and James. 1971 : 4) กล่าวถึงบทบาท ในเชิงพฤติกรรมทางสังคมว่า บทบาทมีความสำคัญต่อความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และพฤติกรรมซึ่งสมาชิกในสังคมคาดหวังจะให้บุคคลนั้นประพฤติ

สมพงษ์ เกษมสิน (2523 : 54) ได้อธิบายถึงสำคัญของบทบาทและหน้าที่ไว้ว่าการที่มนุษย์ตั้งแต่สองคนขึ้นไปอยู่ร่วมกันและมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน สมาชิกของกลุ่มแต่ละกลุ่มแต่ละคนจะต้องมีสิทธิและหน้าที่รับผิดชอบในฐานะเป็นสมาชิกกลุ่ม สิทธิและหน้าที่รับผิดชอบของสมาชิกในกลุ่มนี้ สามารถแยกสมาชิกกลุ่มออกจากผู้ที่มิได้เป็นสมาชิกกลุ่มได้ และสามารถใช้เป็นแนวทางในการให้สมาชิกของกลุ่มคาดหวังหน้าที่ บทบาทสมาชิกของแต่ละคนได้ ตลอดจนอาจทำให้เกิดมีการบังคับให้สมาชิกแต่ละคน ยอมรับและปฏิบัติตามสิทธิหน้าที่ของตนได้อีกด้วย

กัญญา สาธร (2523 ข: 259) กล่าวว่า บทบาทมีความสำคัญต่อหน้าที่ที่ผู้ดำรงตำแหน่งใดตำแหน่งหนึ่งได้รับการคาดหวังให้เขาทำ จะต้องแสดงออกให้สมกับบทบาทหน้าที่ที่กำหนดไว้ควบคุมกับตำแหน่งที่บุคคลนั้นครองอยู่และหมายรวมถึงหน้าที่หรือเงื่อนไขที่บุคคลนั้นครองอยู่ บทบาทหน้าที่จึงมีความสำคัญต่อหน้าที่หรือ เงื่อนไขต้องกระทำและบรรดาสิทธิต่าง ๆ

อุทัย หิรัญโต (2526 : 197) ได้อธิบายว่าบทบาทหรือหน้าที่ คือพฤติกรรมอันพึงคาดหวังของบุคคลแต่ละคนในกลุ่มหรือสังคมหนึ่ง ๆ หน้าที่หรือพฤติกรรมดังกล่าว โดยปกติเป็นสิ่งทีกลุ่มหรือสังคมหรือวัฒนธรรมของกลุ่มนั้นกำหนดขึ้น ฉะนั้นบทบาทจึงมีความสำคัญต่อแบบอย่างแห่งความประพฤติของบุคคลในสถานะหนึ่งที่พึงมีต่อบุคคลอื่นในสังคมเดียวกัน

ปราณี เกื้อทอง (2546 : 9) ได้อธิบายความสำคัญของบทบาทไว้ 2 ลักษณะด้วยกัน คือ ลักษณะที่แสดงออกของบุคคลภายในกลุ่มและลักษณะที่เป็นรูปแบบของพฤติกรรมที่คาดหวังตามตำแหน่งหน้าที่หรือการแสดงออกของแต่ละบุคคล ตามความคาดหวังของสังคม

จึงสรุปได้ว่าบทบาทนั้นมีความสำคัญต่อพฤติกรรมของบุคคลที่ได้รับหน้าที่ที่ตนดำรงอยู่ตามธรรมชาติหรือในหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายจากสังคม เมื่อบุคคลที่ได้รับในตำแหน่งหน้าที่ใดแล้ว ย่อมเป็นที่คาดหวังของสังคมว่าจะต้องแสดงออกมาอย่างไร ถ้าพฤติกรรมที่แสดงออกมาเป็นไปตามบทบาทที่ตนครองอยู่หรือเป็นไปตามความคาดหวังของสังคม ก็จะทำให้บุคคลนั้นอยู่ในตำแหน่งหน้าที่นั้นได้ แต่ถ้าพฤติกรรมที่แสดงออกมาไม่เป็นไปตามตำแหน่งหน้าที่ หรือไม่เป็นไปตามความคาดหวังของสังคม ก็จะทำให้บุคคลผู้ครองอยู่ไม่อาจอยู่ในตำแหน่งหน้าที่นั้นได้

แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน

1. ความหมายของการพัฒนาชุมชน

ความหมายของคำว่า การพัฒนาชุมชน นั้นได้มีนักวิชาการหลาย ๆ ท่าน ได้ให้ความหมายไว้ดังนี้

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2523 : 10) ได้ให้ความหมายว่า การพัฒนาชุมชน คือ การเปลี่ยนแปลงส่วนประกอบของชุมชนจากสภาพที่เป็นอยู่ (สภาพที่ไม่พึงปรารถนา ไม่ดีงาม) ไปสู่เป้าหมายที่กำหนดไว้ (สภาพที่พึงปรารถนา ที่ดีงามหรือเจริญ) กล่าวคือ เป็นการจงใจก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในชุมชน เพื่อเปลี่ยนแปลงสภาพของส่วนประกอบต่าง ๆ ในชุมชนจากสภาพ ที่ไม่พึงปรารถนา ไปสู่สภาพที่พึงปรารถนา อันเป็นเป้าหมายที่ชุมชนตั้งไว้ และได้สรุปว่า การพัฒนาชุมชนได้แก่ การเปลี่ยนแปลงชุมชน โดยมีการวางแผนนั่นเอง

ชอบ เข้มกลัด (2524 : 14) ได้ให้ความหมายว่า การพัฒนาชุมชน หมายถึง การพัฒนาคนด้วยวิธีการอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นการพัฒนาความรู้ ความสามารถ ความรู้สึกนึกคิด ทักษะ ทักษะบุคลิกภาพ นิสัยใจคอ ความชำนาญชำนาญ ทัศนคติ และการพัฒนาสิ่งแวดล้อมไปพร้อม ๆ กัน

ยูวัฒน์ วุฒิเมธี (2525 : 3) ได้ให้ความหมายว่า การพัฒนาชุมชนหมายถึงการวางแผนเพื่อสร้างสรรค์ความเจริญให้เกิดขึ้นแก่กลุ่มประชาชนทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม การศึกษา วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี การอนามัยและการเมือง การปกครอง พร้อมกับการเสริมสร้างสภาพแวดล้อม และสาธารณูปโภค สาธารณูปการ ให้บังเกิดมีขึ้นในพื้นที่ที่เป็นที่อยู่อาศัยของกลุ่มประชาชนนั้นด้วย

सानิตย์ บุญชู (2525 : 12) ได้ให้ความหมายว่า การพัฒนาชุมชน คือ กระบวนการที่เริ่มจาก การเปลี่ยนแปลงจากภายในตัวคนก่อนออกไปสู่สิ่งแวดล้อมภายนอก หรือ กระบวนการพัฒนาจิตใจ หรือนามธรรมมากกว่าที่จะเป็นการพัฒนาทางด้านวัตถุ หรือรูปธรรมแต่อย่างเดียว

รัชนิกร เศรษฐ (2528 : 306) ได้ให้ความหมายของการพัฒนาชุมชนไว้ว่า การพัฒนาชุมชน คือการพัฒนาความรู้ ความสามารถของประชาชนในชุมชน เพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นในการช่วยตนเองเพื่อนบ้านและชุมชนให้มีมาตรฐานความเป็นอยู่ดีขึ้น โดยการร่วมมือกันระหว่างประชาชนกับรัฐบาล การพัฒนาชุมชนเป็นวิธีการที่นำเอาบริการของรัฐบาลผนวกเข้ากับความต้องการของประชาชน เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้น

ประเวศ วะสี (2540 : 35 – 36) ให้ความหมายของชุมชนว่า การที่คนจำนวนหนึ่ง มีวัตถุประสงค์ ร่วมกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีความพยายามในการกระทำอะไรร่วมกัน มีการ

เรียนรู้ร่วมกันในการกระทำ และรวมถึงมีการติดต่อสื่อสาร (Communicate) ร่วมกัน ซึ่งอาจพิจารณาโดยการเป็นคุณลักษณะของชุมชนได้ดังนี้ คือ

- 1.1 มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน
- 1.2 มีความเอื้ออาทรต่อกัน
- 1.3 มีการกระทำร่วมกัน
- 1.4 มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำ

สนธยา พลศรี (2545 : 44 - 46) ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับ การพัฒนาชุมชน นั้น จะต้องมียุทธศาสตร์ 10 ประการ ดังนี้

1.1 คนเป็นทรัพยากรที่สำคัญมากที่สุดของชุมชน ปรัชญาของการพัฒนาชุมชน เชื่อมั่นในพลังความสามารถของคน การดำรงอยู่หรือการล่มสลายของชุมชน การพัฒนาหรือเสื่อมถอยของชุมชน ขึ้นอยู่กับคนในชุมชนเป็นสำคัญ

1.2 การมีส่วนร่วมของประชาชน การพัฒนาชุมชนเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมคิดร่วมปฏิบัติและร่วมรับผิดชอบในทุก ๆ ขั้นตอน ทั้งร่วมคิดร่วมวางแผนร่วมปฏิบัติงาน ร่วมประเมินผล และร่วมรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น

1.3 การช่วยเหลือตัวเองของชุมชน จากความเชื่อในปรัชญาเรื่องศักยภาพและพลังความสามารถของชุมชนการพัฒนาชุมชนจึงเป็นการเสริมสร้างขีดความสามารถของประชาชนและชุมชน ให้สามารถที่จะพัฒนาชุมชนได้ด้วยตัวเอง

1.4 การใช้ทรัพยากรในชุมชน การพัฒนาชุมชนใดผลประโยชน์ย่อมเกิดขึ้นแก่ชุมชนนั้นดังนั้นนอกจากการพัฒนาด้วยการช่วยตนเองของคนในชุมชนแล้ว อาจต้องใช้ทรัพยากรจากภายนอกชุมชน และชุมชนอื่นก็มีความจำเป็นที่จะต้องใช้ทรัพยากรเพื่อพัฒนาชุมชนของตนเช่นเดียวกัน

1.5 การริเริ่มของประชาชนในชุมชน ปรัชญาของการพัฒนาชุมชนเพื่อสิทธิเสรีภาพของคนการพัฒนาชุมชนจึงต้องเกิดจากความต้องการที่แท้จริงของประชาชนในชุมชนโดยประชาชนเป็นผู้ริเริ่มในการจัดทำโครงการ ไม่ใช่ถูกกำหนดโดยบุคคลหรือหน่วยงานนอกชุมชน

1.6 ขีดความสามารถของชุมชนและรัฐบาล การพัฒนาชุมชนมุ่งเน้นให้ดำเนินการโดยคนและทรัพยากรในชุมชนเป็นสำคัญ เพราะรัฐบาลมีขีดความสามารถจำกัด ทั้งบุคลากรงบประมาณ หรือทรัพยากร ระบบการบริหารและดำเนินงานพัฒนา ส่วนประชาชนในชุมชนเองก็มีขีดจำกัดในเรื่องความไม่พร้อมของคนและทรัพยากรที่ใช้ในการพัฒนาไม่เพียงพอ

1.7 การร่วมมือกันระหว่างรัฐกับประชาชน การพัฒนาชุมชนจะประสบความสำเร็จได้ ต้องเกิดจากการร่วมมือระหว่างรัฐและประชาชน ไม่ปล่อยให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งรับผิดชอบเพียงฝ่ายเดียว

1.8 การพัฒนาแบบเบ็ดเสร็จ การพัฒนาชุมชนต้องดำเนินการไปพร้อมกันหลายๆ ด้าน จะมุ่งแต่เพียงด้านใดด้านหนึ่งไม่ได้ เพราะกิจกรรมในการพัฒนาชุมชนมีหลายกิจกรรม การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ต้องสอดคล้องและเป็นแนวทางเดียวกัน

1.9 ความสมดุลในการพัฒนา การพัฒนาชุมชนมีกิจกรรมที่ต้องดำเนินการหลายด้าน ไม่ใช่มีเพียงกิจกรรมเดียว ต้องดำเนินการไปพร้อมกันทุกด้าน ไม่มุ่งในเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยเฉพาะ เพราะกิจกรรมมีความเกี่ยวข้องกันอย่างใกล้ชิด จึงต้องคำนึงถึงความสมดุลในการพัฒนาด้วย

1.10 การศึกษาภาคชีวิต การพัฒนาชุมชน มีลักษณะเป็นการให้การศึกษาแก่ประชาชนทุกเพศทุกวัยอย่างต่อเนื่องกันไปตลอดชีวิตการพัฒนาชุมชนจึงมีลักษณะที่เป็นกระบวนการเป็นวิธีการเป็นโครงการ และเป็นขบวนการทางสังคม

สรุป การพัฒนาชุมชน หมายถึง การทำให้ชุมชนมีสภาพความเป็นอยู่ที่ดีกว่าเดิม อาจเกิดจากบุคคลคนเดียว กลุ่มชน ภาคเอกชน หรือฝ่ายราชการ ก็ได้ โดยการพัฒนาตั้งแต่กำลังความคิด กำลังกาย ตลอดจนด้านทุนทรัพย์ แต่สำคัญที่สุดคือ กลุ่มชนที่อยู่ในชุมชนนั้น จะต้องมีความร่วมมือร่วมใจพร้อมที่จะรับการพัฒนา เพื่อให้เกิดประโยชน์ร่วมกันทั้งทางด้านอาชีพ การศึกษา การสื่อสาร เศรษฐกิจ แต่ทั้งนี้จะต้องมีการพัฒนาทั้งทางกายภาพและจิตใจไปพร้อม ๆ กันเพื่อเป็นการปลูกจิตสำนึกให้มีรักชุมชน รู้จักใช้ทรัพยากรท้องถิ่นต่อการเป็นอยู่อย่างรู้คุณค่า ร่วมกันพัฒนาแบบค่อยมีค่อยเป็น เพื่อความยั่งยืนในการพัฒนาชุมชน

2. ความสำคัญของการพัฒนาชุมชนตามแนวพระพุทธศาสนา

การพัฒนาชุมชนในทางพระพุทธศาสนา ได้มีผู้กล่าวถึงความสำคัญ ไว้หลายท่าน ดังนี้

คุณิ ทองสิมา (2520 : 33 - 37) ได้กล่าวถึงพระสงฆ์กับการแนะนำว่า พระสงฆ์ท่านศึกษามาทั้งทางโลกและทางธรรมมากกว่าชาวบ้าน ท่านอาจจะให้คำแนะนำได้ดี ถ้าเราจะขอร้องให้ท่านรับบทบาทของนักแนะแนว อันเป็นบทบาทใหม่ที่ท่านยังได้คิดมาก่อนว่าท่านจะทำได้ และจะเป็นประโยชน์โดยตรงแก่ชาวบ้านที่มาพึ่งท่าน ทั้งนี้อาจจะใช้วิชาโหราศาสตร์เป็นเปลือกและให้หลักการแนะแนวเป็นแก่นก็ได้ พระสงฆ์ในปัจจุบันท่านขยันศึกษาหาความรู้

แสง จันทร์งาม (2520 : 12 - 21) มีความเห็นว่า พระสงฆ์จะต้องปรับปรุงบทบาทตนเองเพื่อสร้างภาพลักษณ์ที่ดีงาม ทำตนให้มีความหมายและความสำคัญสำหรับสังคมในปัจจุบันในด้านต่าง ๆ ดังนี้

2.1 สอนธรรม หมายถึง การเทศนาสั่งสอนคนทุกชั้น ทุกเพศ ทุกวัย ให้เกิดศรัทธา และสัมมาทิฐิในพุทธศาสนา ในชีวิตและการดำเนินชีวิตอันถูกต้อง

2.2 นำปฏิบัติ หมายถึง การรักษาพระวินัย ถ้อยศีล 227 อย่างเคร่งครัด ปฏิบัติ อภิสมาจารสำรวจอินทรีย์ และสร้างคุณธรรมต่าง ๆ ให้เกิดขึ้นในตน รวมทั้งปฏิบัติสมาธิวิปัสสนาด้วย

2.3 พัฒนา หมายถึง การพัฒนาวัดเป็นอันดับแรก และช่วยพัฒนาหมู่บ้านหรือชุมชน เป็นอันดับรอง

2.3.1 การพัฒนาวัด การพัฒนาภูมิหลังอาจทำได้โดย 1) การควบคุมอาคาร และสิ่งก่อสร้างให้เป็นระเบียบ 2) ปลุกหญ้าตามลานวัด 3) ปลุกต้นไม้มาก ๆ 4) ตามต้นไม้ควรมี แผ่นกระดานป้ายเขียนพุทธภาษิต 5) สร้างอาคารที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน 6) ตามสนามหญ้า ควรมีอนุสาวรีย์สำคัญในโลก

2.3.2 การพัฒนาหมู่บ้าน หมายถึง การนำชาวบ้านสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงาม เป็นของชาวบ้าน

2.4 ปรีชากิจ หมายถึง ให้คำปรึกษาหารือแก่ชาวบ้าน พระสงฆ์ควรพยายามทำตน เป็นผู้เชี่ยวชาญในด้านต่าง ๆ และรับให้คำปรึกษาแนะนำแก่ชาวบ้าน เช่น ในด้านการเกษตร การสหกรณ์ การค้าขาย การปฏิบัติหน้าที่พลเมือง การสุขภาพอนามัย การศึกษาหาความรู้ การปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงของสังคม เป็นต้น

นอกจากนี้ข้าหลวง วุฒิจันทร์ (2526 : 38 - 40) กล่าวถึงงานของพระสงฆ์เพื่อความมั่นคงแห่งชาติไทยในสังคมปัจจุบันแบ่งได้เป็น 3 ประเภท คือ การพัฒนาคุณภาพของพลเมือง การสงเคราะห์ประชาชน และการช่วยเหลืองานของราชการ ดังต่อไปนี้

2.1 การพัฒนาคุณภาพของพลเมือง คุณภาพของพลเมืองโดยเฉพาะในด้านคุณธรรม และจริยธรรมมีความสำคัญต่อความมั่นคงแห่งชาติอย่างยิ่ง งานของพระสงฆ์ ในด้านนี้ได้แก่

2.1.1 การให้การบรรพชาอุปสมบทแก่กุลบุตรของชาติทุกระดับอายุ ให้ได้เข้ามา อยู่ในพระธรรมวินัย ศึกษาและปฏิบัติตามพระธรรมวินัย

2.1.2 การเทศนาอบรมสั่งสอนประชาชนที่มาทำบุญที่วัดในวันธรรมสวนะ และในงานบุญบำเพ็ญกุศลต่าง ๆ ตามประเพณีหรือในงานเทศกาลต่าง ๆ การเทศน์ทางวิทยุ ทางโทรทัศน์ การบรรยายธรรม การสนทนาธรรม การปาฐกถาธรรม การเขียนบทความเผยแพร่ ทางหนังสือพิมพ์ การเรียบเรียงหนังสือธรรมเผยแผ่ในงานและโอกาสต่าง ๆ ตลอดจนกิจกรรม เผยแผ่พุทธศาสนาทั้งปวง เช่น งานพระธรรมทูต งานพระธรรมจาริก งานตามโครงการอบรม ประจำตำบล

2.1.3 การจัดสอนศาสนาศึกษาแก่เด็ก และผู้ใหญ่

2.1.4 การดำเนินกิจการคณะสงฆ์พระศาสนาของวัดต่าง ๆ ทั่วประเทศ

2.2 การสงเคราะห์ประชาชน เป็นหน้าที่สำคัญของพระสงฆ์ พระสงฆ์ได้สงเคราะห์ประชาชนทั้งด้านขวัญและกำลังใจและทางวัตถุอีกด้วย ดังนี้

2.2.1 การให้ความสะดวกในการบำเพ็ญกุศลแก่ประชาชนตามประเพณีเกี่ยวกับชีวิตและตามประเพณีเกี่ยวกับส่วนรวมต่าง ๆ

2.2.2 การให้ที่พักอาศัยแก่นักเรียน นิสิต นักศึกษาต่างท้องที่ที่มาศึกษาเล่าเรียนอยู่ในเมือง การให้ที่พักอาศัยแก่นักบวชที่มารักษาตัว การให้ที่พักพิงหรือให้เช่าที่ดินในราคาถูกให้ประชาชนที่ขาดส่นปลูกบ้านพักอาศัย

2.2.3 การดูโชคชะตาราศี การประพรมน้ำพระพุทธมนต์ การให้ฤกษ์ยามเป็นพิธีการเพื่อเสริมสร้างกำลังใจ

2.2.4 การให้ทางราชการหรือส่วนรวมใช้สถานที่ของวัดประชุมราษฎรเป็นหน่วยเลือกตั้ง จัดงานหารายได้เพื่อสาธารณกุศลตลอดจนการให้ใช้ที่ดินของวัดสร้างสาธารณสถานต่าง ๆ

2.2.5 การให้ที่พักพิงแก่ประชาชนผู้ประสบสาธารณภัยและภัยธรรมชาติ การรวบรวมสิ่งของจากผู้บริจาคไปให้การสงเคราะห์แก่ผู้ประสบภัยต่างท้องที่

2.3 การช่วยเหลืองานของทางราชการ พระสงฆ์พยายามที่จะช่วยเหลือทางราชการทั้งในด้านการปกครอง การสงเคราะห์ประชาชน และการรักษาความปลอดภัย เช่น

2.3.1 ช่วยในการอบรมชี้แจงราษฎรให้รู้จักผิดชอบชั่วดี การปฏิบัติตามคำแนะนำชักชวนของรัฐบาลหรือผู้ปกครองบ้านเมืองระดับต่าง ๆ

2.3.2 ช่วยกิจการบริหารตามปกติของเจ้าหน้าที่รัฐบาล

2.3.3 ช่วยสงเคราะห์ประชาชน โดยรับช่วงงานจากเจ้าหน้าที่รัฐบาลให้การสงเคราะห์ประชาชนในท้องที่กันดารที่วัดอยู่

2.3.4 การช่วยทางราชการเกี่ยวกับความมั่นคง

สุลักษณ์ ศิวรักษ์ (2542 : 75) ได้กล่าวว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มีผู้นับถือมากที่สุดในประเทศไทย แต่ความเป็นจริงชาวพุทธยังขาดความเข้าใจพุทธธรรมอย่างถูกต้องส่วนใหญ่ยังติดอยู่กับเปลือกพระพุทธศาสนาในด้านพิธีกรรมเท่านั้น จึงไม่สามารถนำเอาหลักพุทธธรรมมาใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างแท้จริงต่อตนเองและชุมชนได้

ธีระ ชัยยุทธยรรยง (2535 : 2-4) ได้อธิบายถึงความสำคัญว่า การที่จะเอาหลักพุทธธรรมเป็นหลักในการพัฒนาตนเอง เพื่อประโยชน์ส่วนตัวและชุมชนโดยรวมนั้น จะต้องมิ

2.1 ในฐานะที่เราเป็นนักพัฒนา เราพร้อมที่จะยอมรับผลการพัฒนาของเรา ต้องเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา เปลี่ยนเพื่อประโยชน์ของมนุษย์ไม่ใช่เพื่อประโยชน์ของตัวเอง

2.2 ต้องรู้จักสังคม วิเคราะห์ชุมชน เข้าใจปัญหาชุมชน

2.3 รู้จักประยุกต์ธรรมะมาใช้เพื่อใช้ในชุมชนอย่างสมสมัยและนำสมัย

พระราชวรมุณี (ประยูร ปยุตโต) (2527 : 205-206) กล่าวไว้ว่า วัดและพระสงฆ์ กับชุมชนนั้นเป็นของคู่กันมาแต่สมัยโบราณของไทย เพราะวัดนอกจากจะเป็นสถานที่สำหรับ ประกอบกิจกรรม หรือทำพิธีทางศาสนาแล้ว วัดยังมีบทบาททำหน้าที่อื่น ๆ อีก ดังนี้

2.1 เป็นสถานศึกษาสำหรับชาวบ้าน ส่งลูกบุตรมารับใช้พระรับการอบรม ทางศีลธรรมและเล่าเรียนวิชาต่าง ๆ ตามที่สอนในสมัยนั้น รวมทั้งเป็นศูนย์รวมของเยาวชนด้วย

2.2 เป็นสถานสงเคราะห์บุตรหลานของชาวบ้านที่ยากจน ได้อาศัยเลี้ยงชีวิตอยู่และ ศึกษาเล่าเรียนด้วย ตลอดถึงผู้ใหญ่ที่ขัดสนอาศัยวัด

2.3 เป็นสถานพยาบาลที่แจกจ่ายพวทยา รักษาผู้เจ็บป่วย

2.4 เป็นสโมสรที่ชาวบ้านมาพบปะสังสรรค์ หย่อนใจ หาความรู้เพิ่มเติม

2.5 เป็นสถานที่บันเทิงที่จัดงานเทศกาลและมหรสพต่าง ๆ สำหรับชาวบ้าน

2.6 เป็นที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท เป็นที่ปรึกษาแก้ปัญหาชีวิตครอบครัว และความทุกข์ต่างๆ

2.7 เป็นศูนย์กลางศิลปวัฒนธรรมที่รวบรวมศิลปกรรมต่าง ๆ ของชาติเปรียบเสมือน พิพิธภัณฑ

2.8 เป็นคลังวัสดุสำหรับเก็บของไว้ซึ่งชาวบ้านจะได้ใช้ร่วมกัน เมื่อมีงานวัดและ ขอยืมไปใช้ เมื่อคนมีงานต่าง ๆ

2.9 เป็นศูนย์กลางการปกครอง ที่กำนันหรือผู้ใหญ่บ้านจะเรียกลูกบ้านมาประชุมกัน บอกแจ้งกิจกรรมต่าง ๆ

2.10 เป็นที่ประกอบพิธีกรรม หรือให้บริการด้านพิธีกรรมอันเป็นเรื่องที่ผูกพัน กับชีวิตของทุกคนในระยะเวลาโอกาสต่าง ๆ

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต. 2547 : 19) ได้กล่าวเพิ่มเติมถึงความสำคัญตามแนว พระพุทธศาสนา ไว้ว่าสังคมไทยเป็นสังคมที่อาศัยหลักพุทธธรรมหรือหลักธรรมของ พระพุทธศาสนาเป็นเวลานานแล้วจนกระทั่งพระพุทธศาสนากลายเป็นวัฒนธรรมและอารยธรรม ของคนไทย แต่หลังจากที่คนไทยได้พัฒนาประเทศ ตามประเทศที่เจริญทางวัตถุ เช่น อเมริกา อังกฤษ เป็นต้น โดยหันหลังให้กับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา สังคมไทยจึงมีสถานะและ สัญญาณแห่งความเสื่อมถอยขึ้นทุกขณะ ไม่ว่าจะเป็นด้านอาชญากรรม การทุจริตประพฤติกมิชอบ และความขาดแคลนทางศีลธรรมในด้านต่าง ๆ การที่ปัญหาทางสังคมที่เกิดขึ้นและเพิ่มทวีขึ้นอย่าง

รวดเร็ว เพื่อให้รอดพ้นจากความพินาศทางศีลธรรม เพื่อให้สมาชิกของชุมชนได้รับการพัฒนาในทุกๆ ด้านพร้อมที่จะมีชีวิตอยู่อย่างสงบสุขต่อไป

ปลื้ม โขติษฐยงกุล (2550 : 110 - 111) ได้อธิบายเพิ่มเติมถึงความสำคัญการพัฒนาของพระสงฆ์และวัดให้เป็นไปตามพระธรรมวินัยในทิศทางเดียวกัน 6 ประการ คือ

2.1 ด้านการปกครอง ได้แก่ การปกครองและสอดส่องให้บรรพชิตและภิกษุสงฆ์ที่มีที่อยู่หรือพักนิกายอาศัยอยู่ในวัดนั้นปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ และคำสั่งของมหาเถรสมาคม

2.2 ด้านการศึกษา ได้แก่ เป็นธุระในการศึกษาพระปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรมและบาลีแก่พระภิกษุสามเณร

2.3 ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ได้แก่ การจัดการศึกษาทั้ง ศาสนศึกษา ตั้งศูนย์เด็กเล็ก โรงเรียนปริยัติสายสามัญ โรงเรียนการกุศล รวมทั้งมหาวิทยาลัยสงฆ์ เพื่อให้การสงเคราะห์ทั้งบรรพชิตและภิกษุสงฆ์ นอกจากนี้ ก็ยังได้มอบทุนการศึกษา อาหารกลางวันแก่นักเรียน การเข้าสอนจริยธรรมในสถานการศึกษา

2.4 ด้านการเผยแผ่ ได้แก่ การแสดงเทศนา การปาฐกถา การบรรยาย หลักธรรม คำสอนทางพระพุทธศาสนา ให้ประชาชน เยาวชน หรือคนในชุมชน ได้เข้าใจและสามารถนำไปใช้ได้อย่างถูกต้อง หรือการดำเนินการอื่นใดในรูปแบบของ โครงการหรือการดำเนินงานส่วนตัวเพื่อให้ธรรมเข้าถึงจิตใจประชาชน เช่น การจัดตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล การปฏิบัติงานของพระธรรมทูต เป็นต้น

2.5 ด้านการสาธารณูปการ ได้แก่ บำรุงรักษาวัด จัดกิจการ และศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี มีการก่อสร้างอุโบสถ กุฏิ วิหาร ศาลาการเปรียญ เจดีย์ หอระฆัง มณฑป หอพระไตรปิฎก กำแพงวัด โรงธรรม เป็นต้น โดยจัดให้อยู่ในบริเวณที่เหมาะสมและเมื่อชำรุดทรุดโทรมก็ทำการปฏิสังขรณ์ให้อยู่ในสภาพที่ดีพร้อมใช้งานหรือประกอบกิจกรรมต่างๆ ได้

2.6 ด้านการสาธารณสงเคราะห์ ได้แก่ การจัดการอันเป็นสาธารณประโยชน์ที่พระสงฆ์หรือวัดได้จัดทำอยู่ ในปัจจุบันแบ่งออกเป็น 4 ประเภท คือ

2.6.1 การดำเนินกิจการเอง เช่น กิจการห้องสมุดเพื่อประชาชน การตั้งมูลนิธิ เพื่อช่วยเหลือคนยากจน การช่วยเหลือคราวประสบภัยพิบัติ การกำหนดเขตอภัยทาน เป็นต้น

2.6.2 การเกื้อกูลกิจการของผู้อื่น เช่น การพัฒนาหมู่บ้าน หรือชุมชน การช่วยเหลือทางราชการ ในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด โรคระบาด เป็นต้น

2.6.3 การเกื้อกูลสาธารณสมบัติ เช่น การสร้างถนนหนทาง การขุดลอกคลอง การสร้างฌาปนสถาน การสร้างประปาและไฟฟ้า การสร้างศาลาพักร้อน เป็นต้น

2.6.4 การเกื้อกูลประชาชนและสรรพสัตว์เช่นการช่วยเหลือผู้ประสบภัย การสงเคราะห์คนชราและคนพิการ หรือการสงเคราะห์โดยประการอื่น

พระมหาสมชาย ฐานวุฑฺโฒ (2552 : 35) ได้กล่าวถึงความสำคัญว่าแนวทางสำหรับการเคลื่อนไหวในการใช้หลักพรหมวิหาร 4 เพื่อพัฒนาแต่ละบุคคล ดังนี้ คือ

ประการที่ 1 เมตตา ความรัก ความปรารถนาดีต่อตนเองและผู้อื่น เราทุกคนต้องการความสุข เราควรพยายามเพื่อให้ชีวิตมีความสุข โดยตระหนักรู้ และใช้สมาธิ ภาวนา จิตใจ จะรู้สึกเป็นมิตร และประสานสอดคล้องกับตนเอง และผู้อื่นหยิบยื่นความช่วยเหลือ และผลประโยชน์ปราศจากความปรารถนาแล้ว ปราศจากความมั่งร่ำรวยและการแข่งขัน เพื่อแต่ละบุคคล ใจจะได้สงบและเป็นสุข ความสงบและความสุขนี้จะแผ่กระจายไปยังผู้อื่น ได้ด้วย

ประการที่ 2 กรุณา ความกรุณาเกิดขึ้นได้เพราะเรามองเห็นความทุกข์ยากของผู้อื่น และปรารถนาที่จะช่วยให้พ้นจากภวะนั้น คนรวยซึ่งไม่คำนึงถึงความทุกข์ยากของคนจนนั้นขาดคุณธรรมข้อนี้ จึงเป็นการยากที่จะพัฒนาตัวเองให้ดีขึ้น ไม่อาจเรียกว่าเป็นผู้มีความกรุณาไว้ในพุทธศาสนาฝ่ายมหายานสอนให้ บุคคลอุทิศตนเพื่อเป็นโพธิสัตว์ ซึ่งมีอุดมคติที่จะขบถสัตว์ให้พ้นทุกข์ก่อนที่จะตนจะเข้าสู่นิพพาน ดังนั้นเราจึงไม่ควรเพิกเฉย แต่ต้องพยายามที่จะช่วยเหลือผู้อื่นปลดเปลื้องทุกข์ยากของเขาท่านที่จะทำได้

ประการที่ 3 มุทิตา ร่วมยินดีเมื่อผู้อื่นมีความสุข หรือประสบความสำเร็จปราศจากความริษยา โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อบุคคลที่เป็นคู่แข่งกันก้าวหน้าไปกว่าเรา

ประการที่ 4 อุเบกขา ความวางเฉย หมายถึง ใจที่สมดุล ไม่เอนเอียง ไม่ว่าจะเผชิญกับความสำเร็จหรือความล้มเหลว ไม่ว่าจะเผชิญกับความรุ่งเรือง หรือความลำบากของตนหรือของผู้อื่น ก็จะไม่หวั่นไหวเพราะสิ่งเหล่านี้ถ้าหากว่าไม่สามารถที่จะช่วยผู้อื่นได้ก็จะไม่รู้สึกรำคาญใจหลังจากที่ได้พยายามอย่างดีที่สุดแล้ว

สรุปหลักธรรมของพระพุทธศาสนาได้มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของชุมชนเป็นอย่างยิ่ง ตั้งแต่ในครั้งพุทธกาลมาถึงปัจจุบันเช่น พรหมวิหาร 4 คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ทำให้ผู้ที่ปฏิบัติธรรมตาม ทำให้เกิดคุณธรรม และจริยธรรม จะเห็นได้ทั่วไปว่าวัดเป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนาได้เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ในแต่ละชุมชนซึ่งแสดงให้เห็นว่าชุมชนแต่ละชุมชนต้องการที่พึ่งต่อการดำรงชีวิตโดยเฉพาะทางด้านจิตใจ เพราะวัดเป็นศูนย์รวมน้ำใจของชุมชน กิจกรรมใด ๆ ทั้งที่เป็นพิธีกรรมทางศาสนา กิจกรรมของชุมชน หรือกระทั่งกิจกรรมของทางราชการย่อมเกิดขึ้นในวัดเป็นส่วนใหญ่หลักธรรมของพระพุทธศาสนาจึงเป็นที่พึ่งทางใจในการดำเนินชีวิตของชุมชนให้เกิดความสันติสุข อันเป็นการเสริมสร้างทั้งทางด้านกายภาพและจิตใจ

3. บทบาทหลักของพระสงฆ์ในสังคมไทย

พระพุทธศาสนา วัด และพระสงฆ์มีความผูกพันกับชีวิตและความเป็นอยู่ของคนไทยมาช้านาน ถึงแม้ในปัจจุบันสำหรับสังคมเมืองหลวงผู้คนห่างเหินจากวัดกันมากขึ้น แต่ก็ยังมีวัดอยู่มากมายที่ธำรงบทบาทตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ มีประชาชนทำบุญตักบาตรกันอยู่ทุกวัน สำหรับในชนบทนั้นความสัมพันธ์ระหว่าง วัด พระสงฆ์ และประชาชน ยังไม่เปลี่ยนแปลงมากนัก อาจกล่าวได้ว่า วัดและพระสงฆ์เป็นตัวแทนของพระพุทธศาสนา เป็นศูนย์กลางที่รวมจิตใจของประชาชนชาวไทย ซึ่งมีผู้รู้หลายท่านได้กล่าวไว้ ดังต่อไปนี้

พระมหาประยุทธ์ ปยุตฺโต (2513 : 58) กล่าวว่า วัดเป็นศูนย์กลางของสังคม เป็นศูนย์กลางที่รวมจิตใจของประชาชน ส่วนพระสงฆ์ซึ่งเป็นตัวแทนของวัด เป็นศูนย์กลางรวมแห่งความเชื่อถือการร่วมมือกันเป็นที่ประกอบพิธีกรรมหรือให้บริการด้านนี้ แต่ที่สำคัญที่สุดคือความรู้สึกรักของพระสงฆ์ว่าเป็นผู้มีสติปัญญารอบรู้วิชาการต่าง ๆ ทุกอย่างเหนือกว่าประชาชนทั่วไป สามารถเป็นที่ปรึกษาแนะนำชาวบ้าน เป็นเครื่องหมายรักษาความเคารพนับถือได้อย่างยั่งยืน มั่นคง ปัจจัย 3 อย่าง ที่เชิดชูฐานะของพระสงฆ์ในสังคม คือ ความบริสุทธิ์ ความเสียสละบำเพ็ญประโยชน์ และความเป็นผู้นำทางสติปัญญา

พระศรีสุทฺธิโมลี (2516 : 58) ได้กล่าวถึงบทบาทของพระสงฆ์ในด้านการสงเคราะห์ประชาชนไว้ว่า งานสงเคราะห์ที่พระสงฆ์จะทำได้โดยตรง คือ งานสงเคราะห์จิตใจเป็นหลัก ส่วนงานสงเคราะห์ทางวัตถุมีโดยทางอ้อมด้วยการแนะนำ ชักจูงผู้อื่นให้กระทำหรือนำสิ่งของมาบริจาคแบ่งปันกัน แต่เป็นกิจกรรมชั่วคราว ส่วนการสงเคราะห์ทางจิตใจที่พระสงฆ์ทำได้ คือ

3.1 การให้คำแนะนำทางจิตใจ เป็นที่ปรึกษาเกี่ยวกับปัญหาชีวิตต่าง ๆ

3.2 การเป็นที่พึ่งให้ความร่มเย็นทางจิตใจด้วยการประพฤติปฏิบัติ เป็นตัวอย่างตลอดจนสามารถที่จะทำให้วัดสงบร่มรื่นเป็นองค์ประกอบที่จะหล่อเลี้ยงจิตใจ

3.3 การให้คำแนะนำปรึกษาด้านต่าง ๆ เช่น ทางวิชาการในสังคมชนบทที่กำลังพัฒนา พระสงฆ์ซึ่งเป็นผู้ไปในท้องถิ่น จะเป็นผู้ชี้ช่องทางเสนอแนะให้มีความคิดริเริ่มเป็นศูนย์กลางในการชักชวนประชาชนให้ประกอบอาชีพการงาน โดยให้ยึดหลักธรรมของพระพุทธศาสนา

3.4 การสงเคราะห์บำรุงขวัญ การประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ นั้นเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับประชาชนทั่วไป เพื่อเป็นสิ่งปลอบประโลมจิตใจ

จ้านง อติวัฒน์สิทธิ์ (2525 : 145 – 152) เสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์และวัดในสังคมปัจจุบันว่า

3.1 พระสงฆ์เป็นผู้นำประชาชน เป็นที่พึ่งทางจิตใจและช่วยแก้ปัญหาส่วนตัว และปัญหาสังคมอันเกิดจากการทะเลาะวิวาทระหว่างสมาชิกในสังคมด้วยกัน

3.2 สถาบันวัดเป็นสถานที่ให้การศึกษาแก่ประชาชน โรงเรียนประชาบาลหลายแห่ง ตั้งอยู่ในบริเวณวัด สมภารเป็นผู้ให้การอุปถัมภ์ และแม่กระทั่งศาลาก็เป็น ที่เรียนหนังสือนอกจากนี้ วัดยังเป็นที่อยู่อาศัยศึกษาเล่าเรียนของพระภิกษุสามเณร และเด็กโดยทั่วไป

3.3 วัดเป็นประจักษ์โรงพยาบาล โดยให้รักษาพยาบาลแก่คนเจ็บไข้ได้ป่วยทั้งที่เป็น โรคจิตและโรคทางกาย

3.4 วัดเป็นประจักษ์พิพิธภัณฑสถาน คือเป็นที่เก็บและรวบรวมสมบัติโบราณอันล้ำค่า และมีประโยชน์ต่อการศึกษาทางวัฒนธรรมต่าง ๆ ของชาติ

3.5 ศาลาวัดบางครั้งได้ใช้เป็นสถานที่ประชุมราษฎรเพื่อจะได้รับข่าวสารต่าง ๆ

3.6 วัดเป็นสถานที่แสดงความสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของประชาชน เพราะถือว่าเป็นสมบัติส่วนร่วมของประชาชน เป็นสถานที่สำหรับประชาชนได้พบปะแลกเปลี่ยน ความคิดเห็นซึ่งกันและกัน

3.7 วัดเป็นสถานสวัสดิการสงเคราะห์แก่คนยากจน และคนไร้ที่พำนักพักพิง อีกทั้งยังเป็นหอพักให้แก่นักศึกษาทั่วไป

ชวนะ ภวภานนท์ (2527 : 52) กล่าวว่า บทบาทที่พระสงฆ์ควรมี คือ

3.1 ส่งสอนธรรม อบรมศีลธรรม ให้ประชาชนละเว้นจากความชั่ว ประกอบแต่กรรมดี มีความเมตตาต่อกัน มีความรัก มีความสามัคคีกัน

3.2 เป็นตัวอย่างแห่งความดี ให้เป็นที่น่าเลื่อมใสศรัทธาของประชาชน ที่ได้ประพฤติปฏิบัติตาม เป็นการช่วยชาติ ประหยัดเศรษฐกิจ เพราะตามวิสัยสงฆ์มีเครื่องใช้ที่จำเป็นเท่านั้น ตัดสิ่งที่ไม่จำเป็นต่อชีวิตทั้งหลายออกไป

3.3 ช่วยด้านการศึกษาในการอบรมกุลบุตร ผู้ที่มาบวชเรียนได้มีโอกาสศึกษาคหาความรู้ อันเป็นแนวทางในการสร้างความเจริญให้แก่หมู่บ้านตน เมื่อลาสิกขา

3.4 การสงเคราะห์ทางจิตใจให้แก่ประชาชน ในยามเมื่อมีปัญหาเดือดร้อนทางจิตใจ โดยยึดหลักธรรม

3.5 สังคมชนบทที่ยังล้าหลังด้อยพัฒนาในด้านต่าง ๆ พระสงฆ์จะมีบทบาทในฐานะผู้นำในการพัฒนาสังคมเหล่านั้น

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต. 2536 : 39) ได้เสนอบทบาทของพระสงฆ์และวัด โดยสรุปได้ดังนี้

3.1 พระสงฆ์เป็นผู้สร้างชุมชนสงฆ์ให้เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ วัดอุประสงค์ของการ บวชก็คือเพื่อการเรียนรู้ ดังนั้นพระสงฆ์คือชุมชนแห่งการเรียนรู้ ซึ่งควรจะเป็น 3 เรื่อง

3.1.1 การเรียนรู้พุทธธรรม ให้ลึกซึ้งที่สุดทั้งทางปริยัติ และปฏิบัติ

3.1.2 การเรียนรู้สังคมปัจจุบัน ให้รู้เท่าทันสังคมปัจจุบัน เพื่อประโยชน์ในการสอน

3.1.3 การเรียนรู้การสื่อสาร ให้เป็นที่สนใจของผู้คน ให้เป็นที่จับใจผู้คน จะมีผล ต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม หรือที่เรียกว่า อนุศาสนีปาฏิหาริย์ รวมทั้งความสามารถในการใช้ เครื่องมือติดต่อการสื่อสารสมัยใหม่ด้วย

3.2 การศึกษาสงฆ์เป็นเรื่องที่ควรคำนึงถึงนโยบายของรัฐบาล ในแผนการศึกษาชาติ มหาวิทยาลัยสงฆ์และมหาวิทยาลัยทาง โลก ควรจะร่วมกันพัฒนาหลักสูตร สำหรับการศึกษา ของพระสงฆ์

3.3 การทำให้วัดเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน และส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน ความสำคัญของวัดคือการเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ดังนั้นถ้าวัดเข้มแข็งทำให้โครงสร้างของชุมชน เข้มแข็งด้วย ทั้งนี้เนื่องจากการมีศีลธรรมอันดีงามของสมาชิกในชุมชน ถ้าวัดลอยตัวออกจาก โครงสร้างของสังคมในชุมชน จะทำให้ชุมชนและสังคมอ่อนแอ และส่งผลให้สถาบันอื่น ๆ รวมทั้งสถาบันทางศาสนาอ่อนแอไปด้วย

3.4 วัดกับการจัดการศึกษา การศึกษาในระบบจากโรงเรียนระดับประถมศึกษาและ ระดับมัธยมศึกษาว่า 30,000 โรงเรียน ยังไม่สามารถผลิตคนให้มีความเข้มแข็งทางปัญญาและ ศีลธรรม ในส่วนที่ยังขาดนี้หากวัดสามารถจัดกระบวนการเรียนรู้ที่สามารถพัฒนาคนให้เต็ม ศักยภาพได้ ก็จะเป็นประโยชน์ต่อสังคมอย่างแท้จริง

3.5 พระสงฆ์กับการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งด้วยสันติวิธี เนื่องจากในโลกปัจจุบัน มีความขัดแย้งกันอย่างรุนแรงในสังคมระดับต่าง ๆ พระสงฆ์ควรศึกษาให้เข้าใจว่าความรุนแรงนั้น หมายถึงอะไร ขอบเขตแค่ไหน มีกี่ประเภท มีสาเหตุอะไรบ้าง มีวิธีป้องกันและแก้ไขอย่างไร วิธีใดได้ผล จะพัฒนาวิธีการป้องกันและการป้องกันให้ดีขึ้นอย่างไร

3.6 วัดกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม กระแสการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เป็นกระแสใหญ่ ของโลก ที่มีการระดับศาสตร์ทางด้านต่าง ๆ มาเชื่อมโยง พระสงฆ์จึงควรต้องพยายามศึกษา ให้เข้าใจปัญหาสิ่งแวดล้อมและวิธีการแก้ไขให้ลึกซึ้ง เพื่อจะได้สอนประชาชนได้ถูกต้อง และวัดควร เป็นต้น แบบในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแก่ประชาชน

3.7 การบริหารจัดการวัด วัดเป็นทรัพยากรอันทรงค่าของประชาชนในสังคม ดังนั้นการบริหารจัดการวัดที่ก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่สังคมตามอุดมการณ์แห่ง

พระพุทธศาสนาเจ้าอาวาส คณะสงฆ์ รัฐบาล และผู้เกี่ยวข้องจะต้องให้ความร่วมมือในการจรรโลงพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมต่อไป

สรุป พระสงฆ์ได้มีบทบาทในสังคมไทยตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยถึงปัจจุบัน เพราะพระสงฆ์นั้น ได้ทราบดีว่าตนบวชมาเพื่ออะไร จึงได้ฝึกหัดปฏิบัติตนให้ตั้งอยู่ในศีล และพยายามบำเพ็ญให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม โดยจะเห็นได้ว่าพระสงฆ์พยายามจัดสถานที่ของวัดให้เป็นที่ร่มรื่นและมีประโยชน์ในการให้การสงเคราะห์ประชาชนในทุก ๆ ด้าน บางโอกาสก็นำธรรมะไปสู่ชุมชนได้ปฏิบัติ เช่น สอนศีลธรรมในโรงเรียน ปฏิบัติกิจพระธรรมทูตทั้งในและต่างประเทศ หรือการประกอบพิธีกรรมทั้งฝ่ายบ้านและฝ่ายรัฐ ก็จะมีพระสงฆ์เข้าไปมีบทบาทเป็นที่พึงยึดเหนี่ยวตลอดมาพระสงฆ์นั้นนับว่ามีบทบาทอยู่ในสังคมไทยจนไม่สามารถแยกออกจากกันได้

แนวคิดเกี่ยวกับทัศนนะ

มีปัจจัยหลายอย่างที่เกี่ยวข้องกับ ทัศนนะก็คืออีกปัจจัยหนึ่งที่มีส่วนสำคัญในการก่อเกิดภาพลักษณ์ หรือจะกล่าวได้ว่า ทัศนนะเกี่ยวข้อง และสอดคล้องไปกับภาพลักษณ์เสมอ ได้มีนักวิชาการได้ให้ความหมายไว้หลายท่าน ดังนี้

1. ความหมายของทัศนนะ

คำว่าทัศนนะ ตรงกับภาษาอังกฤษคำว่า “Outlook” ซึ่งแปลว่าความรู้สึก ความเห็น ในทางจิตวิทยาถือว่า ทัศนนะเป็นตัวแปรหนึ่งที่ไม่สามารถสังเกตเห็นได้ง่าย แต่จะต้องอาศัยการศึกษาค้นคว้าด้วยวิธีที่ซับซ้อน มีนักวิชาการผู้ให้คำนิยามหรือความหมายของคำว่า ทัศนนะแตกต่างกันดังนี้

สุวัชรีย์ เคาชระอมร (2545 : 13) ได้ให้ความหมายว่า ทัศนนะ คือความรู้สึกของบุคคล ที่มีต่อสิ่งต่างๆ หลังจากที่บุคคลได้มีประสบการณ์ต่อสิ่งนั้น ซึ่งความรู้สึกนี้แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะคือ

1.1 ความรู้สึกในทางบวก เป็นการแสดงออกในลักษณะของความพึงพอใจ เห็นด้วย ชอบและสนับสนุน

1.2 ความรู้สึกในทางลบ เป็นการแสดงออกในลักษณะที่ไม่พึงพอใจ ไม่เห็นด้วย ไม่ชอบ และไม่สนับสนุน

อรรถ อรรถยุติ (2545 : 7) ได้ให้ความหมายว่า ทัศนนะ หมายถึง ท่าที ความคิดเห็น ความรู้สึก เอนเอียงทางจิตใจของบุคคลต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดหลังจากที่บุคคลได้ประสบการณ์ในสิ่งนั้น ซึ่งแบ่งได้เป็น 3 ลักษณะคือ

1.1 ทศนะเชิงนิมาน เป็นการแสดงออกในลักษณะความพึงพอใจ เห็นด้วย ชอบ สนับสนุนร่วมมือ ปฏิบัติด้วยความเต็มใจ หรือกล่าวได้ว่าพฤติกรรมในการบวก

1.2 ทศนะเชิงนิเสธ เป็นการแสดงออกในลักษณะตรงกันข้ามกับทศนะเชิงนิมาน เช่นไม่เห็นด้วย ไม่ชอบ ไม่ร่วมมือ ไม่ทำตาม หรือ กล่าวได้ว่ามีพฤติกรรมในทางลบ

1.3 ทศนะที่เป็นกลาง เป็นการแสดงออกในลักษณะที่ไม่เป็นทั้งทศนะเชิงนิมาน และทศนะเชิงนิเสธแต่อยู่ในระดับกลาง ไม่เข้าข้างใดข้างหนึ่ง หรืออยู่เฉยๆ

ปราชญ์ บุญยวงศ์วิโรจน์ (2547 : 21) ได้ให้ความหมายว่า ทศนะ เป็นองค์ประกอบทางจิตอย่างหนึ่งในการแสดงพฤติกรรมและความรู้สึกนึกคิดของบุคคล ที่สามารถปรับเปลี่ยนได้ตามสถานการณ์ องค์ความรู้ และสิ่งแวดล้อมอื่นๆ ซึ่งเป็นปฏิกิริยาทางจิตใจอย่างหนึ่งที่พร้อมจะส่งผลต่อพฤติกรรมที่แสดงออกมา

สายชล อยู่โพธิ์ทอง (2546 : 38) ได้ให้ความหมายว่า ทศนะ หมายถึง ความคิดเห็นของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่ง ซึ่งผ่านการไตร่ตรองใช้เหตุผล โดยบุคคลนั้นอาจแสดงออกในทางที่เห็นด้วย ไม่เห็นด้วย ชอบ ไม่ชอบ หรือรู้สึกเฉยๆ

ลักษณะ สรวิวัฒน์ (2549 : 69) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ทศนะ หมายถึง ความรู้สึก ความคิดเห็น หรือท่าทีของบุคคลที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งจะเห็นว่า ความรู้สึกเป็นองค์ประกอบทางด้านอารมณ์ ความคิดเห็นเป็นองค์ประกอบทางด้านปัญญา และท่าทีเป็นองค์ประกอบทางด้านพฤติกรรม

ล้อม เพ็งแก้ว (2550: 21) ได้ให้ความหมายว่า ทศนะ หรือ ทรรศนะ เป็นคำเดียวกันหมายความว่า ความเห็น เครื่องรู้เห็น สิ่งที่เห็น การแสดง ที่เขียนต่างกันคือ ทศนะเขียนตามรูปภาษามคธ (ภาษาถิ่นของอินเดียโบราณ) ส่วนทรรศนะ เขียนตามรูปภาษาสันสกฤต

สรุปได้ว่า ทศนะคือความรู้สึกนึกคิดที่แสดงออกมาจากจิตใจที่มีผลต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง กลุ่มใดกลุ่มหนึ่งไม่ว่าสิ่งๆนั้น กลุ่มๆนั้น จะเป็นสิ่งที่มีชีวิตหรือไม่ก็ตาม ทั้งทางดี คือคิดเห็นว่าสิ่งนั้นเป็นสิ่งที่ดี หรือ คิดเห็นว่าสิ่งๆนั้นเป็นสิ่งที่ไม่ดี และบางครั้งจะคิดเห็นต่อสิ่งๆใดว่า อาจจะดี อาจจะไม่ดี คือเป็นกลาง ยังไม่ชี้ทั้งดีหรือไม่ดีอย่างชัดเจน

2. ลักษณะและที่มาของทศนะ

วิรัช เกียรติศรีสกุล (2540 : 197-199) ได้กล่าวว่า ทศนะเป็นปัจจัยพื้นฐานที่ก่อให้เกิดภาพลักษณ์ ดังนั้น ได้มีการสรุปลักษณะและที่มาของทศนะ ไว้ดังนี้

2.1 ทศนะเป็นการแสดงออกถึงความรู้สึก หรืออารมณ์ของบุคคลที่เห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยกับผู้อื่นในปัญหาหรือสิ่งต่างๆ

2.2 ทักษะเป็นการแสดงออกถึงความชอบ ไม่ชอบ ซึ่งเป็นผลมาจากอิทธิพลหลายประการ ทั้งทางด้านสรีระร่างกายหรือจิตใจของบุคคลประกอบกัน

2.3 ทักษะเป็นสิ่งที่ซ่อนเร้นอยู่ภายใน แต่ถ้าปลุกกระตุ้นด้วยสิ่งเร้าที่เป็นแรงเสริมทางด้านความต้องการ อารมณ์ ความคิด หรือสภาพสรีระร่างกายแล้ว ก็จะแสดงออกทันที แรงกระตุ้นหรือสิ่งเร้านี้อาจจะช่วยปลุกกระตุ้นให้เกิดทัศนคติขึ้นในเรื่องต่างๆ

2.4 ทักษะอาจมีสาเหตุมาจากความต้องการที่จะได้รับรางวัลหรือผลตอบแทน

2.5 ทักษะช่วยตอบสนองความต้องการของคนที่ต้องการทำความเข้าใจความหมายของปัญหาหรือประเด็นที่ได้แย้งกันให้ชัดเจนและสมบูรณ์ยิ่งขึ้น รวมทั้งต้องการทำความเข้าใจเหตุการณ์ต่างๆ ของโลกที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน

2.6 ทักษะของบุคคลเมื่อถูกกระตุ้นหรือปลุกเร้าให้เกิดแล้ว อาจถูกเก็บกด เอาไว้แสดงออกก็ได้ทั้งนี้อาจจะเป็นผลมาจากอิทธิพลภายนอกตัวเราหรืออิทธิพลภายในตัวเราเอง

สรุปได้ดังนี้ ทักษะเป็นการแสดงออกจากร่างกายในตัวบุคคลนั้นๆ คือความรู้สึกชอบ ไม่ชอบ ทั้งด้านอารมณ์ ความคิดต่างๆ และถ้าหากถูกกระตุ้นจากสิ่งเร้าจะแสดงออกทางร่างกายทันที สิ่งเร้าต่างๆ จะเข้ามากระตุ้นได้จากทั้งภายในตัวบุคคล และมาได้จากภายนอกนั้น คือสภาวะแวดล้อมในช่วงเวลานั้นๆ

3. ความสำคัญของทักษะ

ลักษณะ สรีวิวัฒน์ (2549 : 69-70) ได้กล่าวถึงความสำคัญของ ทักษะ ไว้ดังนี้

3.1 ทักษะเป็นมโนคติที่ครอบคลุมปรากฏการณ์หลายอย่างได้ เช่น ความรักของบุคคลที่มีต่อครอบครัวก็สรุปรวมถึงพฤติกรรมหลายอย่างของบุคคลได้ ในการใช้เวลากับครอบครัว มาดูแลสมาชิกในครอบครัว ทำสิ่งต่างๆ ให้กับสมาชิกในครอบครัว ตลอดจนการดูแลเอาใจใส่และปลอดภัยสมาชิกในครอบครัว

3.2 ทักษะเป็นสาเหตุของพฤติกรรม นักจิตวิทยาสังคมจำนวนมาก เชื่อกันว่า ทักษะเป็นสาเหตุของพฤติกรรมจึงได้พยายามทำการวิจัยเพื่อแสดงหลักฐานให้เห็น และก็มีหลักฐานมาสนับสนุนพอสมควร แต่ก็มีงานวิจัยที่แสดงว่าพฤติกรรมเป็นสาเหตุของทักษะได้เช่นกัน การที่มีงานวิจัยเกิดขึ้นก็จะประ โยชน์ต่อนักจิตบำบัด นักพฤติกรรมบำบัด ผู้แนะแนว หรือครูแนะแนวและครูทั่วไป

3.3 ทักษะมีความสำคัญในตัวเอง ไม่ว่าทัศนคติของบุคคลจะมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมของเขาหรือไม่ก็ตาม เช่น ทัศนคติต่อสถาบันต่างๆ สะท้อนให้เห็นแนวทางที่เขารับรู้ โลกรอบตัวเขาจึงเป็นเรื่องสำคัญนำศึกษาในตัวเอง

3.4 ทศนะเป็นเรื่องที่นักจิตวิทยาหลายสาขาสนใจร่วมกัน นอกจากจิตวิทยาสังคมที่สนใจศึกษาเรื่องทศนะแล้ว นักจิตวิทยาสาขาอื่นๆ ก็ให้ความสนใจในเรื่องทศนะเช่นกัน เช่น นักจิตวิทยาคลินิกอาจสนใจศึกษาทศนะที่บุคคลต่อตนเองเพื่อเป็นหลักฐานในการทำความเข้าใจในเรื่องอื่น หรือนักจิตวิทยามุคลิกภาพก็สนใจว่าการเปลี่ยนทศนะวิธีใด ได้ผลกับบุคคลที่มีบุคลิกภาพเช่นไร เป็นต้น

3.5 ทศนะเป็นเรื่องที่นักโฆษณาประชาสัมพันธ์สนใจ นักโฆษณาประชาสัมพันธ์สนใจเรื่องทศนะทั้งในแง่ของการศึกษาเพื่อให้เกิดความเข้าใจและสามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในการทำงาน เช่น การโฆษณาประชาสัมพันธ์ต่อต้านการค้ายาบ้า โฆษณาให้คนไทยนิยมท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

3.6 ทศนะเป็นเรื่องที่นักการตลาดสนใจ โดยมีความสนใจในทศนะบุคคลที่มีต่อแง่มุมที่เป็นปัจจัยส่งเสริมให้เขาซื้อสินค้านั้นๆมาใช้ เช่น ทศนะต่อสินค้า ทศนะต่อยี่ห้อสินค้าหรือทศนะต่อสินค้าตนเอง เป็นต้น

3.7 ทศนะเป็นเรื่องที่นักรัฐศาสตร์สนใจ นักรัฐศาสตร์สนใจทศนะของประชาชนต่อเรื่องต่างๆ ที่มีความสำคัญต่อการเมืองการปกครอง เช่น ทศนะคติของประชาชนต่อการบริหารงานรัฐบาล ทศนะคติของประชาชนต่อการเลือกตั้งสภาผู้แทนราษฎร เป็นต้น

3.8 ทศนะเป็นเรื่องที่นักสังคมวิทยาบางสาขาสนใจ จะมีนักสังคมวิทยาบางสาขาเท่านั้นที่สนใจในเรื่องทศนะ คือ สาขาจิตวิทยาสังคม ซึ่งนักสังคมวิทยาบางคนเห็นว่าทศนะเป็นพื้นฐาน พฤติกรรมทางสังคมเนื่องจากการถ่ายทอดวัฒนธรรมในเรื่องต่างๆ ผ่านทศนะของบุคคลในวัฒนธรรมนั้นๆ

3.9 ทศนะเป็นเรื่องที่นักการศึกษาสนใจ นักการศึกษาสามารถใช้ประโยชน์จากเรื่องทศนะได้มากมายในลักษณะการศึกษาวิจัย ซึ่งจะก่อให้เกิดความรู้ยิ่งๆมากขึ้นนักแนะแนวอาจสนใจศึกษาทศนะคตินักเรียนต่ออาชีพต่างๆ เพื่อนำความรู้ไปเป็นพื้นฐานในการแนะแนวอาชีพให้แก่เด็กนักเรียนได้อย่างมีหลักเกณฑ์

สรุปได้ดังนี้ ทศนะมีความสำคัญเป็นอย่างมากต่อสังคม มีศาสตร์หลายสาขาให้ความสนใจในความสำคัญของทศนะนี้ กล่าวคือ ทศนะเป็นสิ่งที่บอถึงความต้องการ พฤติกรรม ประสบการณ์ความรู้ความเข้าใจ เมื่อใดที่เราเข้าใจทศนะของบุคคลนั้นๆ อย่างลึกซึ้งแล้ว ย่อมเกิดประโยชน์ต่างๆมากมายเช่น ต้องการผลิตสินค้าให้ตรงกับความต้องการของลูกค้าให้มากที่สุด เพื่อให้สินค้าชิ้นนั้นๆ จำหน่ายได้ สร้างผลกำไร หรือต้องการทราบถึงทศนะของเด็กที่กำลังศึกษาหาความรู้ในระดับอุดมศึกษาที่มีต่อภาพลักษณ์ของพระสงฆ์ เพื่อนำไปปรับใช้หรือคิดวิธีการนำธรรมเข้าสอดแทรกปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ให้กับเด็กที่กำลังศึกษาเล่าเรียน

4. องค์ประกอบของทัศนะ

ได้มีนักวิชาการ ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของทัศนะ ไว้ดังนี้

ธีระพร อูวรรณโณ (2541 : 8) ได้กล่าวว่า ทัศนะมีองค์ประกอบทางจิตใจที่ค่อนข้างถาวร ซึ่งมีองค์ประกอบ 3 ประการ

4.1 องค์ประกอบด้านปัญญา ได้แก่ ความคิดหรือความเชื่อที่มีต่อที่หมายต่อทัศนะ อันเป็นส่วนของการรับรู้ของบุคคลในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง

4.2 องค์ประกอบด้านอารมณ์ ได้แก่ ความรู้สึกซึ่งถูกเร้า ขึ้นจากการรู้นั้น ซึ่งเป็นไปในทางที่ดี ไม่ดี ชอบ ไม่ชอบ หรือการเห็นคุณค่า ไม่เห็นคุณค่า

4.3 องค์ประกอบด้านพฤติกรรม เป็นแนวโน้มโดยส่วนรวมที่คนจะตอบสนองต่อที่หมายของทัศนะเป็นแนวโน้มในเชิงพฤติกรรมหรือการกระทำ เป็นความพร้อมที่จะตอบสนองต่อสิ่งนั้นๆ ในทางใดทางหนึ่ง

ภาวิณี หงส์เจริญ (2544 : 62-63) ได้กล่าวว่า การแบ่งองค์ประกอบของทัศนะ แบ่งออกเป็น 2 ส่วน

4.1 เป็นองค์ประกอบเกี่ยวกับความรู้หรือความเชื่อถือของบุคคลต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หากบุคคลมีความรู้หรือเชื่อในสิ่งใดดี ก็มักจะมีทัศนะที่ดีต่อสิ่งนั้น ในทางตรงกันข้าม หากมีความรู้มาก่อนว่า สิ่งใดไม่ดี ก็จะมีทัศนะไม่ดีต่อสิ่งนั้น

4.2 เป็นองค์ประกอบทางด้านความรู้สึกของบุคคล ซึ่งมีอารมณ์เกี่ยวข้องอยู่ด้วย นั่นคือ หากบุคคลมีความรู้สึกรัก หรือชอบพอในบุคคลใด หรือสิ่งใด ก็ช่วยให้เกิดทัศนะที่ดีต่อบุคคลนั้นๆ ไปด้วย แต่ถ้าหากเกิดความรู้สึกเกลียดหรือ โกรธบุคคลใด สิ่งใดก็จะทำให้เกิดทัศนคติที่ไม่ดีต่อบุคคลนั้น

สรุปได้ว่า องค์ประกอบของทัศนะนั้นมีด้วยกัน สามประการ คือ ความรู้ความเชื่อ จะเรียกว่าเป็น ปัญญา ของแต่ละบุคคล ซึ่งจะมีแตกต่างกันออกไป และมีอารมณ์ความรู้สึกเกิดขึ้น เมื่อโดนกระทบจากสิ่งเร้าต่างๆ ทำให้แสดงทัศนะเป็นผลลัพธ์ที่ออกมาทางพฤติกรรมทางกายวาจา ตามลำดับ

5. การวัดทัศนะ

สุชา จันทน์เอม (2553 : 243-244) การวัดทัศนะทำให้เข้าใจทัศนะของบุคคล และสามารถทำนายพฤติกรรมของบุคคลนั้นๆ ได้ การวัดทัศนะอาจทำได้หลายแบบดังนี้

5.1 วิธีหนึ่งที่ใช้วัดทัศนะ มีอยู่ 2 แบบ คือ

5.1.1 วิธีของเทอร์สโตน (The Thurstone Method) แบบนี้ประกอบด้วยประโยคต่างๆ ประมาณ 10-20 ประโยคหรือมากกว่านั้น ประโยคต่างๆเหล่านี้จะเป็นตัวแทนของระดับความ

คิดเห็นต่าง ๆ กัน ผู้ถูกทดสอบจะต้องแสดงให้เห็นว่าเขาเห็นด้วยกับประโยคใดบ้าง ประโยคหนึ่งๆ จะกำหนดค่าเอาไว้คือ กำหนดเป็นสเกล (Scale Value) ขึ้น เริ่มจาก 0.0 ซึ่งเป็นประโยคที่ไม่พึงพอใจมากที่สุดเรื่อยๆ ไปถึง 5.5 สำหรับประโยคที่มีความรู้สึกเป็นกลาง ๆ (Neutral Statement) จนกระทั่งถึง 11.0 ซึ่งมีค่าสูงสุด สำหรับประโยคความพึงพอใจมากที่สุด

5.1.2 วิธีของลิเกิร์ต (The Likert Technique) มาตรฐานแบบนี้ ประกอบด้วย ประโยคต่างๆ ซึ่งแต่ละประโยคผู้ถูกทดสอบจะแสดงความรู้สึกของตนเองออกมา 5 ระดับคือ เห็นด้วยอย่างยิ่ง เห็นด้วย ไม่เห็นด้วย ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง แต่ละระดับมีคะแนนให้ไว้ตั้งแต่ 1-5 คะแนน คะแนนของคนหนึ่งๆ ได้จากคะแนนรวมจากทุกๆ ประโยค

5.2 การหยั่งเสียงประชาชน (Polling) ส่วนมากใช้การเลือกตั้งพรรคการเมือง หรือที่ทำอะไรเกี่ยวกับประชาชน ก็ต้องมีการตรวจสอบ หยั่งเสียงกันเพื่อหยั่งดูว่า มหาชนมีความรู้สึกอย่างไรในเรื่องนั้นๆ อย่างไรเช่น การลดกำลังอาวุธ การเลือกตั้งพรรคการเมืองที่ประชาชนนิยม เป็นต้น ผลการหยั่งเสียงจะออกมาตรงหรือไม่ขึ้นอยู่กับวิธีการสุ่มตัวอย่าง จำนวนกลุ่มตัวอย่างและกลุ่มตัวอย่างเป็นตัวแทนประชาชนได้หรือไม่

5.3 การใช้แบบสอบถามว่าเห็นด้วยหรือไม่ โดยการแบ่งการสอบถามเป็น 2 แบบคือ

5.3.1 คำถามที่เฉพาะเจาะจงลงไป แล้วให้ตอบตามในเรื่องที่ถามเท่านั้น

5.3.2 คำถามที่เปิดโอกาสให้ผู้ตอบแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมแล้วนำความคิดเห็น หรือความรู้สึกของคนส่วนมากมาจัดกลุ่มดูว่า เขาเหล่านั้นมีความรู้สึกอย่างไร หรือมีทัศนะอย่างไร

ทัศนะมีรูปแบบของการวัดทัศนะที่หลากหลายวิธี ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้ศึกษาได้เลือกใช้วิธีการกำหนดรูปแบบการวัดแบบ Scaling Technique และใช้วิธีของ ลิเกิร์ต (The Likert Technique)

สรุปภาพรวมของทัศนะได้ว่าเป็นสภาวะก่อนพฤติกรรมได้ตอบ ต่อเหตุการณ์ หรือสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยเฉพาะ หรือจะเรียกว่าเป็นสภาวะพร้อมที่จะมีพฤติกรรมแล้ว และทัศนะจะมีความคงตัวอยู่ในช่วงระยะเวลา คือมีความเชื่อมั่น คงทนถาวรพอสมควร เปลี่ยนแปลงได้ยาก แต่ไม่ได้หมายความว่า จะไม่มีการเปลี่ยนแปลง อีกทั้งทัศนะเป็นตัวแปรที่นำไปสู่ความสอดคล้องระหว่างพฤติกรรมกับความรู้สึกนึกคิด ไม่ว่าจะเป็นในรูปของการแสดงออกโดยวาจา หรือการแสดงความรู้สึก ตลอดจนการที่จะต้องเผชิญหรือหลีกเลี่ยงต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ตลอดจนถึงทัศนะมีคุณสมบัติของแรงจูงใจในอันที่จะทำให้บุคคลประเมินเหตุการณ์หรือสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งหมายความว่า ไปถึงการกำหนดทิศทางของพฤติกรรมจริงด้วย ทัศนะของแต่ละบุคคลนั้นจะเป็นในลักษณะทางบวก เป็นการแสดงออกถึงความคิดเห็นที่ชอบซึ่งจะเป็นเหตุจูงใจให้บุคคลนั้น ปฏิบัติในทางที่ดี

กับบุคคลหนึ่งหรือต่อนโยบาย หรือต่อองค์กรหรือสถาบัน เป็นทัศนคติที่มองผู้อื่น สิ่งอื่นในด้านดีเสมอ และทัศนคติ ทางลบเป็นการแสดงออกของแต่ละบุคคลที่มีความคิดเห็นที่ไม่ชอบ หรือเป็นไปในทิศทางที่ไม่น่าพอใจต่อบุคคล องค์กร หรือสถาบันต่อปัญหาที่ขัดแย้ง ทัศนคติในทางลบนั้นโดยปกติมักจะเกิดขึ้นพร้อมกับความรู้สึกเกี่ยวกับความเข้าใจผิดหรือความไม่พอใจ ส่วนทัศนคติที่หนึ่งเฉยนั้น คือ บุคคลที่ไม่แสดงความคิดเห็นต่อปัญหาที่เกิดขึ้นอันเนื่องจากบุคคลผู้นั้นไม่มีความเห็นในเรื่องนั้นๆ โดยสิ้นเชิง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จรรยา วงศ์สายัณห์ (2517 : 9) ได้ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับพระสงฆ์กับการบริการสาธารณะ ด้านการศึกษา พบว่า พระสงฆ์ควรจัดบริการสาธารณะด้านการศึกษา โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับศีลธรรมให้แก่นักเรียนตั้งแต่ก่อนระดับประถมศึกษาซึ่งพระสงฆ์สามารถที่จะชี้แนะได้ดีกว่า

เจียมพงษ์ วงศ์ธรรม (2519 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาถึงบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม ในด้านการศึกษาทั่วไป ทั้งทางโลกและทางธรรม การเผยแผ่ธรรมะ และการให้การสงเคราะห์แก่ประชาชน ตลอดจนศึกษาว่าพระสงฆ์มีความเป็นมาอย่างไรในบทบาทดังกล่าว พระสงฆ์มีบทบาทในการช่วยสอนหนังสือ ทำหน้าที่บริหารสถานศึกษาและกิจกรรมอื่น ๆ บทบาทในการ ให้การศึกษาเพิ่มขึ้น การเผยแผ่ธรรมะเพื่อพัฒนาจิตใจประชาชน โดยพระสงฆ์ออกจาริกในชนบทใช้สื่อสารมวลชนเผยแผ่ธรรมะ นำประชาชนพัฒนาท้องถิ่นวัดและโรงเรียน เข้าร่วมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา พระสงฆ์พยายามปรับปรุงบทบาทเดิมของตนเพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงสังคม โดยการพัฒนาการศึกษาของตนให้สูงขึ้น

เฉลิม อุดตถกฤษณ์ (2521 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน พระสงฆ์มีบทบาทมากในบริหารจัดการเสนาสนะ การพัฒนาชุมชนหรือในหมู่บ้าน พระสงฆ์ได้ช่วยในปรับปรุงการคมนาคมในหมู่บ้าน การจัดสร้างห้องสมุด แหล่งน้ำเพื่อการเกษตร การปรับปรุงโรงเรียนจัดซื้ออุปกรณ์การเรียนการสอน ส่งเสริมสนับสนุนบริจาคสิ่งของให้กับโรงพยาบาลต่างๆ หรือที่สาธารณประโยชน์

พระมหาภคยญา นันทเพชร (2540 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเกี่ยวกับ ทัศนคติของพระสงฆ์ ต่อบทบาทการพัฒนาสังคม พบว่า 1) พระสงฆ์ที่เรียนวิชาเอกสังคมวิทยามีทัศนคติเห็นด้วยกับบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม สูงกว่าพระสงฆ์ที่เรียนวิชาเอกภาษาอังกฤษ 2) ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อทัศนคติในการพัฒนาคือพรญา สถาบันการศึกษา สื่อโทรทัศน์ จะส่งผลให้พระสงฆ์มีทัศนคติต่อบทบาทในการพัฒนาสังคม 3) การรับรู้ปัญหาสังคมด้านต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น มีความเห็นว่าปัญหาที่ทุกฝ่ายควรเร่งแก้ไข ได้แก่ ปัญหาศีลธรรมเสื่อมโทรม ปัญหาความยากจนและการว่างงาน

อัจฉราวรรณ วงศ์ปราช (2544 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาความหวังของประชาชนต่อบทบาทของพระสงฆ์ พบว่า 1) โดยมากไปวัดและฟังธรรมเทศนา หรือปฏิบัติเจริญจิตภาวนาและนั่งวิปัสสนากรรมฐาน หรือรับฟังธรรมะจากวิทยุ โทรทัศน์ หรืออ่านหนังสือเกี่ยวกับธรรมะเป็นบางครั้ง 2) ประชาชนส่วนใหญ่ มีความคาดหวังต่อบทบาทของพระสงฆ์ในด้านการประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัยในระดับสูง รองลงมาได้แก่บทบาท ด้านการศึกษาและบทบาทด้านสาธารณูปการ 3) ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อระดับความคาดหวังของประชาชน ต่อบทบาทของพระสงฆ์ ได้แก่ เพศ อายุ การฟังเทศนาธรรม การรับสื่อในการเผยแผ่ศาสนาการร่วมกิจกรรมในวัด และชุมชน การรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับพระสงฆ์ และการมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ส่วนวุฒิการศึกษา อาชีพ รายได้ และการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานนั้น ไม่มีอิทธิพลต่อระดับความคาดหวังของประชาชนต่อบทบาทของพระสงฆ์

พระมหาโยธิน ละมูล (2545 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาบทบาทพระสงฆ์ในฐานะทรัพยากรมนุษย์และนักพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ พบว่า 1) สถาบันพุทธศาสนาในปัจจุบันทั้งในส่วนที่เป็นสถาบันและปัจเจกบุคคลที่เป็นสมาชิกของสถาบันสงฆ์ อยู่ในช่วงที่ก้าวไปสู่ความเสื่อมและสถานการณ์คู่แข่งเลวร้ายลงทุกวัน 2) บทบาทพระสงฆ์ในฐานะทรัพยากรมนุษย์ในปัจจุบันและแนวโน้มในอนาคต พระสงฆ์ที่จะดำรงบทบาทการเป็นทรัพยากรมนุษย์ทั้งในปัจจุบันและอนาคตนั้นควรมีคุณสมบัติ คือ 1) มีความรู้เกี่ยวกับหลักธรรมทางพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้งและแจ่มแจ้ง 2) มีความประพฤติตามหลักพระธรรมวินัยด้วยวัตรปฏิบัติที่ดั่งาม 3) มีความรู้ในวิชาการทางโลกที่จะเอื้อประโยชน์ต่อการทำหน้าที่ของตนและ 4) มีความสามารถในการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนทั้งที่เป็น โลภิยะและโลกุตตระ 5) บทบาทพระสงฆ์ในฐานะนักพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในปัจจุบันและแนวโน้มในอนาคต พระสงฆ์ที่จะดำรงบทบาท ควรมีคุณสมบัติ คือ 1) มีหลักธรรมวินัยเป็นเครื่องอยู่ของตน 2) มีความเข้าใจในหลักธรรมอย่างลึกซึ้ง 3) มีความสามารถในการบริหารจัดการการเรียนการสอน และการเผยแผ่ธรรมคำสั่งสอนของพุทธศาสนา 4) มีความสามารถในการที่จะสื่อสารกับคนภายนอก ด้วยวิธีการและเทคโนโลยีใหม่ ๆ ในกระแสโลกาภิวัตน์ 5) มีความเสียสละอุดมการณ์และอุดมคติ ในกรอบของพระธรรมวินัยซึ่งสามารถประยุกต์ใช้ได้ในยุคปัจจุบัน และพบว่า ในปัจจุบันนี้ พระสงฆ์ยังไม่ได้ทำหน้าที่ในฐานะทรัพยากรมนุษย์และนักพัฒนาทรัพยากรมนุษย์อย่างเต็มศักยภาพ

ศิริพร สกุลเจริญพร (2550 : บทคัดย่อ) ผลจากการศึกษาภาคเอกสาร พบว่า พระสงฆ์จะมีหน้าที่ในการศึกษาพระธรรมวินัยและปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด แต่ในอีกแง่หนึ่งพระสงฆ์มีบทบาทด้านการสงเคราะห์ช่วยเหลือประชาชน เนื่องด้วยการที่วัดและพระสงฆ์เป็นศูนย์กลางของประชาชน ทำให้พระสงฆ์กลายเป็นผู้นำหมู่บ้านและผู้นำในการสร้างสาธารณประโยชน์

ตัวอย่างเช่น สร้างหอกระจายข่าว สนับสนุนการศึกษาของสถานศึกษาต่างๆ สร้างสถานศึกษา ศูนย์ฝึกวิชาชีพ บทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาการศึกษา มีความสำคัญของการศึกษาทุกสาขาวิชา บทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาการศึกษาในอดีตและปัจจุบันนั้น พระสงฆ์ได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของการศึกษาทุกแขนง ไม่ได้จำกัดอยู่ในระบบการศึกษาแบบโรงเรียนปริยัติธรรม หรือโรงเรียนประถมศึกษาและมัธยมศึกษาทั่วไปเท่านั้น แต่พระสงฆ์ยังให้ความสำคัญกับการพัฒนาการศึกษาด้านออกแบบและช่วยส่งเสริมให้คนไทยได้รับการศึกษาที่ดี ทัดเทียมกับต่างประเทศ เพราะอยากให้บุคคลที่ได้รับการศึกษาเหล่านั้นมาช่วยพัฒนาประเทศให้เป็นที่รู้จักของโลกมากขึ้น

พระมหาประสิทธิ์ เขมสิริ (2554 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องบทบาทพระสงฆ์ในการปฏิบัติงานตามภารกิจ ๖ ด้าน ของวัดหงษ์ประดิษฐาราม อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา โดยทำการศึกษาด้านพระสงฆ์เฉพาะวัดหงษ์ประดิษฐาราม อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ตามภารกิจทั้ง 6 ด้าน คือ ด้านการปกครอง ด้านศาสนศึกษา ด้านศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่ ด้านสาธารณสงเคราะห์ และด้านสาธารณูปการ พร้อมทั้งศึกษาสภาพปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะในการปฏิบัติงานตามภารกิจนั้นในการศึกษาครั้งนี้ เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสังเกต และการสัมภาษณ์ ผู้ศึกษาได้ทำการคัดเลือกพระสงฆ์ผู้ซึ่งมีหน้าที่หลักในการปฏิบัติงานตามภารกิจของวัดทั้ง 6 ด้าน และประชาชนผู้มีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานตามภารกิจนั้น บทบาทพระสงฆ์ในการปฏิบัติงานตามภารกิจด้านการปกครอง วัดหงษ์ประดิษฐาราม ใช้หลักการปกครองตามหลักพระธรรมวินัย ดำเนินการปกครองดูแลพระภิกษุสามเณรภายในวัด มีการมอบอำนาจหน้าที่ออกเป็นแผนกต่าง ๆ ให้พระสงฆ์ภายในวัดช่วยดูแล พร้อมกันนี้ยังทำหน้าที่ปกครองดูแลวัดในเขตอำเภอหาดใหญ่จำนวนทั้งสิ้น 44 วัด ด้านศาสนศึกษา จัดให้มีการเรียนการสอนแก่พระภิกษุสามเณร โดยแยกออกเป็น 2 แผนก คือ ทางธรรมและทางโลก ทางธรรมจัดการเรียนการสอนปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรมและบาลี ส่วนทางโลกทำการเปิดหน่วยวิทยบริการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดสงขลา จัดการเรียนการสอนให้แก่พระภิกษุสามเณรและฆราวาสในระดับอุดมศึกษา ด้านศึกษาสงเคราะห์ มีการมอบทุนการศึกษา การจัดครูพระเข้าไปสอนในสถานศึกษาทั้งของรัฐบาลและเอกชน จัดให้มีการเรียนการสอนธรรมศึกษา เปิดการเรียนการสอนศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ จัดตั้งชมรมดนตรีไทย ด้านการเผยแผ่ มีการแสดงพระธรรมเทศนาทุกวันพระ 8 คำ 15 คำ การเทศน์ในภาคพรรษา การอบรมคุณธรรมจริยธรรมในโรงเรียน การบรรยายธรรมในหน่วยงานราชการและเอกชน ด้านสาธารณสงเคราะห์ มีการสงเคราะห์ที่พักอาศัย การเอื้อเฟื้อสถานที่ในการจัดกิจกรรมของชาวบ้านและชุมชน การบริการห้องสมุดประชาชน การช่วยเหลือวัดและประชาชนเมื่อยาม

ประสบพิบัติภัย การให้ยืมวัสดุอุปกรณ์เครื่องครัว การบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน ด้านสาธารณูปการ ทางวัดดำเนินการก่อสร้าง และบูรณะถาวรวัตถุเพื่อเป็นการส่งเสริมในการ ปฏิบัติงานตามภารกิจของพระสงฆ์ให้มีความสะดวกมากยิ่งขึ้น โดยยึดหลักอวาสัปปายะ

จากแนวคิด ทฤษฎี จึงสรุปได้ว่า ที่กล่าวมาทั้งหมดเป็นหลักการในบทบาทของพระสงฆ์ และเป็นบทบาทจริงในทางปฏิบัติ ที่พระสงฆ์ที่ถูกต้องตามพระธรรมวินัยพึงปฏิบัติกัน โดยเฉพาะ ในด้านหลัก ๔ ด้านอัน ได้แก่ ด้านการปกครอง ต้องปกครองโดยธรรม เป็นธรรมาภิบาล ปกครอง เพื่อเกื้อหนุนให้เกิดการศึกษา ด้านการศึกษาและการศึกษาสงเคราะห์ ทั้งที่พระสงฆ์กันเองสอนพระเณร ด้วยกันเอง และสงเคราะห์กุลบุตร กุลธิดา เพื่อให้ได้รับการศึกษาที่ถูกต้อง พร้อมทั้งวิชาความรู้ จรรยา ความประพฤติ การศึกษาที่สร้างวิถีคิดที่เป็นสัมมาทิฐิ การเรียนรู้คู่ความสุข (Learning And Happiness) บทบาทด้านการเผยแผ่ งานเผยแผ่เป็นงานที่นำคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าออกเผยแผ่ สู่ประชาชน เป็นภารกิจที่มีความสำคัญ ในสมัยพุทธกาลพระพุทธองค์ ใช้คำว่าไปประกาศพรหมจรรย์ ประกาศวิถีชีวิตอย่างพรหม อันเป็นชีวิตที่ประเสริฐ นั้นหมายถึงพระสงฆ์ต้องเป็นแบบอย่างที่ดี ของการดำเนินชีวิต สังคมสงฆ์ต้องเป็นสังคมจำลอง สังคมแบบอย่างหรือสังคมต้นแบบของสังคม ชาวบ้านที่ดีให้ได้ สังคมสงฆ์ต้องเป็นระเบียบ ต้องมีการจัดระเบียบสังคมสงฆ์ให้ดี พระสงฆ์ ทุกระดับชั้นจึงต้องช่วยกันในการพัฒนาชุมชน และต้องเป็นตัวอย่างที่ดีของชุมชน สังคม และ ประเทศชาติ บทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนา จึงต้องมาช่วยกู้สถานภาพในประเด็นนี้ให้ได้ในยุค ปัจจุบันของพวกเรา ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจที่จะทำการวิจัยบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในที่สนะของประชาชน ในเขตอำเภอมะขาม จังหวัดจันทบุรี

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี